

אונקרוס

דברים ג דברים

מז 31

נָתַתִּי לָכֶם : כֹּה וְאֵת־יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי
בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הִרְאֵת
אֶת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לְשָׁנֵי הַמַּלְכִּים הָאֵלֶּה בְּכִן־יַעֲשֶׂה
יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אִתָּה
עֵבֶר שָׂמָּה : כִּי לֹא תִירָאוּם כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם : ס ס ס

יְהִיבִית לְכוּן : כֹּה וְיָת
יְהוֹשֻׁעַ פְּקֻדֵי בְּעֵדְנָא
הָיָא לְמִימְרֵי עֵינֵךְ חֲזָא
יָת פִּלְדֵי עֵבֶד יְיָ אֶלְהֵכוֹן
לְתִירֵין מַלְכֵיָא הָאֵלֵין כִּן
יַעֲבֵד יְיָ לְכָל מַלְכֻתָא דִּי
אִתָּה עֵבֶר לְתַמָּן : כִּי כָּא
תְדַחֲלוֹן מְנַהוֹן אֲרִי יְיָ
אֶלְהֵכוֹן מִימְרֵהּ יְגִיחַ
לְכוּן : ס ס ס

ק"ה. מלכיה סימן. ומפטרין חזון יסעיהו ביסעיה סי' א' :

אונקרוס

דברים ג ואתחנן

וְאֶת־חֲנָנִי אֶרְיֶהוּהָ בְּעֵת הַהוּא
לֵאמֹר : כִּי אֲדַנִּי יְהוָה אִתָּה

כִּי וְצִלִּיתִי קָדָם יְיָ בְּעֵדְנָא
הָיָא לְמִימְרֵי : כִּי יְיָ
אֱלֹהִים אִתָּה שְׂרִיתָא

רש"י

אבן עזרא

כִּי וְאֶת־חֲנָנִי . הטעם וכבר התחננתי (ה) [א]
כי כאשר הזכיר יהושע ואמר
צויתיו (לעיל פ' כא) בעבור כי אינני עובר
עמכם, כי התחננתי לשם לעבור עמכם (ג),
בעבור כי לגדולת השם אין חקר, וחדשים
לבקרים רבה אפונתך (איכה ג כג) : כִּי אִתָּה
החלות. אמר חכם מהחכמים (ג) [א*] אתה החלות
כִּי וְאֶת־חֲנָנִי . לאחר שכבשתי ארץ סיחון
זה אחד משלשה מקומות (ד) שאמר משה לפני
המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו (ד) : (כד) אֲדַנִּי ה' . רחום

(כג) ואתחנן. אין חנון בכל מקום אלא
לשון מתנת חנם (א)
אע"פ שיש להם להם ללדיקים לחלות במעשיהם
הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת
חנם לפי שאמר לו וחננתי את אשר אחון (ב)
אמר לו בלשון ואתחנן. ד"א זה אחד מעשרה
לשונות שנקראת תפלה כדאיתא בספרי (ג)
ועוב דמימי שמה הותר הגדר (ג) : לאמר. זה אחד משלשה מקומות (ד) שאמר משה לפני
המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו (ד) : (כד) אֲדַנִּי ה' . רחום
יהל אור

קרני אור

[א] וע"ז כתב 'שד"ל, אין לורן לדברי הרמב"ם שמה
וכבר התחננתי, כי זאת יבוא לידי שאלת
למעלה, איננו במצות ה' פרטית, אלא הוסיף שהזכיר
משה את יהושע מעין המאורע, עיניך הרוחות, כן יעשה,
לא תיראו, ואעפ"י שידע משה כי יהושע עתיד לשכנעם
את ישראל לארץ לא מנע עצמו מן הרמזים, ובפרט כי
לא נקט לעבור כמנהיג, אלא לעברו נא, אפילו
ואמרו, הוא מה שעשה משה לבסוף לפני כל העם, לא
הזכיר שלמעלה שלא היתה אלא ציון לביטוי : [א*] כ"ס
לשון ספרי (פרי פנחס פי' קלד) משה חכם גדול אב סמכיים, ושם (פי' קלד) משה חכם סמכיים גדולים :

(ה) ודע"ז בקמ"ץ שהוא עבר, וכן פי' הרמב"ן, רמו
לעת הגזרה, וע"ז כתב הרד"א יקשה
מאוד איך לא נזכרה שמה התפלה והתחנה הזאת
ונזכרה בכלן עיי"ש, ועיין (למטה אות ע) : (ב) וה'
השיב לי רב לך (פ' כו) ולזה צויתיו : (ג) פי', בעבור
כי לגדולת ה' אין חקר, וחדשים לבקרים רבה
כדכיוונו. גם הים אפשר שיכנס משה לארץ ויתחיל הכבוש וימות, ויהושע ישלים הכבוש, וענין ולו את יהושע ומוקבו
ואמרו, הוא מה שעשה משה לבסוף לפני כל העם, לא הזכיר שלמעלה שלא היתה אלא ציון לביטוי : [א*] כ"ס
לשון ספרי (פרי פנחס פי' קלד) משה חכם גדול אב סמכיים, ושם (פי' קלד) משה חכם סמכיים גדולים :

מקורי רש"י

מנחת יהודה

(א) ספרי, דב"ר פ"ב ח' : (ב) שמות לג' י"ט : (ג) ספרי :
(ד) ספרי כ"ט, ספרי פנחס פי' קל"ט דב"ר פ"ב ו' ועיין
להלחם בעמטין שנתנו לישראל חשב שמה במלה הגזרה והכתוב הזה דבק עם הפרשה של מעלה שהזכיר לשני
המלכים אלה (רב"ח) : (ד) ולעיל (במד' י"ב י"ג) יחשוב רש"י ארבעה מקומות, וכאן שלשה, עיין ההצר החדש
מהרה"ג ס' שאול ז"ל אכ"ד מאמשטרדם פה שביאר בזה ובספרי, זה אחד מן הדברים שאמר משה לפני המקום
הודיעני

(א) ספרי, דב"ר פ"ב ח' : (ב) שמות לג' י"ט : (ג) ספרי :
(ד) ספרי כ"ט, ספרי פנחס פי' קל"ט דב"ר פ"ב ו' ועיין

הַחֲלוֹתָ לְהִרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־
 גְּדֻלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזוּקָה אֲשֶׁר מִי
 אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
 כַּמַּעֲשֵׂיךָ וּכְגִבּוֹרֶתְךָ: כה אַעֲבֹרָה־
 נָא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
 אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַיָּרֵךְ הַטּוֹב
 הַזֶּה וְהִלְבַּנְנָן: כו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי
 לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהֵי וַיֹּאמֶר

לְאַחֲזָאָה יָת עַבְדְּךָ יְה
 לְבוֹתְךָ וְיָת יָדְךָ תִּקְפָּתָא
 דִּי אַתָּה הוּא אֱלֹהֵא
 דְּשָׁמַיָךְ בְּשָׁמַיָא
 מַלְעָא וּשְׁלִיט בָּאָרֶץ
 וְלִית דִּיעֲבִד כְּעוֹבְדִיךָ
 וּכְגִבּוֹרֶתְךָ: כה אַעֲבֹרָה־
 וְאַחֲזִי יָת אֶרֶץ טַבָּתָא
 דִּי בְּעֵבֶר אֲדִירְדְנָא טוֹרָא
 טַבָּא הַדִּין וּבֵית מְקַדְשָׁא:
 כו וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי
 בְּדִילְכֹן וְלֹא קָבִיל מְנִי
 וַיֹּאמֶר יְיָ לִי מְנִי קָבִיל לֹא

רש"י

אבן עזרא

צדן ה' ה'): אתה החלות להראות את
 עבדך. פתח להיות עומד ומתפלל לע"פ
 סגורה גזירה אמר לו ממך למדתי שאמרת
 לי ועתה הניחה לי ו) וכי חופס הייתי כך
 חלא לפתוח פתח שני היה תלוי להתפלל
 עליהם כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו ו) ז):
 את גדלך. זו מדת עובדך ח) וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח ה' ז) ואת ידך.
 זו ימיןך שהיא פשוטה לכל בלי עולם י): החזקה. שאתה כובש ברחמים את מדת
 הדין החזקה יא): אשר מי אל וגו'. איך דומה למלך בשר ודם יב) שיש לו יועלץ
 וסנקתדרין ח) הממחין צידו כשרולה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה
 צידך אם תמחול לי ותבטל גזירתך. ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת
 סיחון ומוג ט). כדכתיב ראה החלותי חת לפניך יג) הראני מלחמת ל"א מלכים י):
 כה) אעברה נא. אין נא חלא לשון בקשה יד): ההר הטוב הזה. זו ירושלים יא):
 והלבנון. זה בית המקדש יב) טו): (כו) ויתעבר ה'. נתמלא חימה יג) טז): למענכם.

להראות את גדלך בשמים ובארץ במעשים
 שנוהג העולם כם (ד): ואת ירך החזקה.
 באותות שנעשו על ידו (ה), עד שנודע בעולם
 כי אין אל כי אם הוא לבדו, והטעם תקיף
 בשמים (ו) ששם המלאכים והצבא (ז) ובארץ
 ששם החיות ובני אדם: כמעשיך. שהם
 כולם בחכמה: וכגבורתך. ביכולת (ח) וטעם
 להראות את גדלך בשמים ובארץ במעשים
 שנוהג העולם כם (ד): ואת ירך החזקה.
 באותות שנעשו על ידו (ה), עד שנודע בעולם
 כי אין אל כי אם הוא לבדו, והטעם תקיף
 בשמים (ו) ששם המלאכים והצבא (ז) ובארץ
 ששם החיות ובני אדם: כמעשיך. שהם
 כולם בחכמה: וכגבורתך. ביכולת (ח) וטעם

יהל אור

המונתך, אמר חכם החכמים (הוא משה רבינו ע"ה) אתה
 ההלות: (ד) והם מדת טובך כמה שנוה אוחו על בני
 עשו ועמון ומואב שלא יהגרו כס מלחמה וכן פי' הרד"א:

המונתך, אמר חכם החכמים (הוא משה רבינו ע"ה) אתה
 ההלות: (ד) והם מדת טובך כמה שנוה אוחו על בני
 עשו ועמון ומואב שלא יהגרו כס מלחמה וכן פי' הרד"א:

מקורי רש"י

מנחת יהודה

רש"י במד' י"ג וכו' ט"ו: ה) ספרי: ז) שמות ל"ב
 י': ז) ספרי, ילקוט תתי"ד: ח) ספרי פ' פנחס: ט) במד'
 י"ד י"ז: י) ספרי כלן וספרי פנחס: יא) ספרי כלן
 וספרי פ' פנחס: יב) ספרי כלן וספרי פ' פנחס, ילקוט
 תתי"ד: יג) לפיל ב' ל"א: יד) ברכות ט' ח', סוטה י'
 ב', סנכד' מ"ג ב', פינן רש"י שמות י"ח ב': טז) ספרי
 כלן וספרי פנחס, ילקוט תתט"ז: טז) ספרי כלן וספרי
 רבינו נסים בדרש ואתחנן, ושומר זה להגיד כמו שהראו מראית הסנה מבלי שהיה מוכן ולא ראוי אליה, כן יעשה
 עמו החסד הזה, אעפ"י שיהיה בלתי ראוי לקבלו אבל זה כלו בלתי נכון (רד"א) עיי"ש אבל לא מדעתם הוציאו המאמר
 הזה, כי כן הוא וספרי פנחס פי' קל"ד: ז) וכתוב ויאמר ה' סלחתי כדברך: ח) פי' יועץ וכו"ה (ב"ר פ"ח ב') בשל
 למלך שהיו לו סנקתדרון, וכן (שם פמ"ט ב') למלך שהיו לו סנקתדרון: ט) פי' כבוש ארץ סיחון ועוג: י) אעברה נא
 ואראה כיבוש ארץ חמשה עממים: יא) כדכתיב ירושלים הרים סביב לה: יב) וכן ת"א, כי ביהמ"ק נעשה מעצי
 הלבנון: יג) ור"ל שהוא פעל נגור מן עברה חסם, ופי' נתמלא חימה, ולאת הוציאו הכתוב בלשון התפעל (רוו"ת)
 ואונקלוס

הודיעני אם אתה עושה לי, או אין אתה עושה לי: ס) כי
 שם של ה' הוא מדת רחמים, ואדני הוא מדת הדין
 ויפדיש רחום בדין, שאף בשעת הדין הוא רחום, ועיין
 ברמב"ן כה שחעיר ע"ו כי השם הראשון הוא כתיב
 בא"ת דל"ת, והשני הוא כתוב ביו"ד ה"א, שבו אמר
 כל מקום שנאמר ה' זו מדת רחמים אלהים זו מדת הדין
 אבל השמות הנזכרים כאן אדין במדת רחמים: ו) והרכב"ן
 יפרש אתה החלות על מראית הסנה, תמשך אחריו
 רבינו נסים בדרש ואתחנן, ושומר זה להגיד כמו שהראו מראית הסנה מבלי שהיה מוכן ולא ראוי אליה, כן יעשה
 עמו החסד הזה, אעפ"י שיהיה בלתי ראוי לקבלו אבל זה כלו בלתי נכון (רד"א) עיי"ש אבל לא מדעתם הוציאו המאמר
 הזה, כי כן הוא וספרי פנחס פי' קל"ד: ז) וכתוב ויאמר ה' סלחתי כדברך: ח) פי' יועץ וכו"ה (ב"ר פ"ח ב') בשל
 למלך שהיו לו סנקתדרון, וכן (שם פמ"ט ב') למלך שהיו לו סנקתדרון: ט) פי' כבוש ארץ סיחון ועוג: י) אעברה נא
 ואראה כיבוש ארץ חמשה עממים: יא) כדכתיב ירושלים הרים סביב לה: יב) וכן ת"א, כי ביהמ"ק נעשה מעצי
 הלבנון: יג) ור"ל שהוא פעל נגור מן עברה חסם, ופי' נתמלא חימה, ולאת הוציאו הכתוב בלשון התפעל (רוו"ת)
 ואונקלוס

אונקלוס

יז 33

דברים ג ואתהנן

יהוה אלי רב־לך אל־תוסף דבר
 אלי עוד בדבר הוה: כי עלה־ראש
 הפסגה ושׂא עיניך ימה וצפנה
 ותימנה ומזרחה וראה בעיניך
 כי־לא תעבר את־הירדן הוה:
 כי וצו את־יהושע וחזקהו ואמדהו
 כי־הוא יעבר לפני העם הוה והוא
 ינהיך אותם את־הארץ אשר
 תראה: כט ונשב בגיא מול בית

תוסף למלא קדמי עוד
 בפתגמא הדין: כי סק
 לרישׁרמתא וזקוף עיניך
 למערבא ולצפונא
 ודרומא ולמדינתא וחווי
 בעיניך ארי לא תעברית
 ירדנא הדין: כי ופקדית
 יהושע ותקפהי ואלמיהי
 ארי הוא יעבר קדם עמא
 הדין והוא יחסן יתהון
 ית ארעא די תחוי:
 כט ויתבנא בחי לתא

אבן עזרא

רשיי

זו הפרשה לחבב את ארץ ישראל ואם הארץ
 תהיה חביבה ישמרו מצות השם שלא יגלו
 מסנה (ט): כי עלה ראש הפסגה. הוא הגיא
 אשר בשדה מואב ראש הפסגה (י): כט ונשב
 בגיא. טעמו וכבר ישבנו בגיא הזה שהוא ראש
 הפסגה, כי משם נסעו אל ערבות מואב,
 והגיא הוא בהר העברים, כי בן מסורש (י"א)
 ועתה החל לדבר על המצות, ובעבור שהיו
 סול בית פעור החל לדבר בעבודת כוכבים (י"ב):

בשצילכם אתם גרמתם לי וכן הוא אומר
 ויקליפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם (יז):
 רב לך. שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד
 כמה סרבן ומפליך (יד) (יח). ד"א רב לך הרבה
 מזה שמור לך רב טוב הלפון לך (יט):
 (כז) וראה בעיניך. בקשת ממני ואראה את
 הארץ הטובה אני מראה לך את כולה (כ)
 שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ בא: (כח) וצו

את יהושע. על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות (כב): וחזקהו ואמדהו. בדברך
 שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופו ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא
 יעבור והוא ינחיל: כי הוא יעבור. אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו (כג).
 וכן אתה מולא כששלח מן העם אל העי זהו יסב ויכו מהם אנשי העי וגו' (כד) וכיון שנפל
 על פניו אמר לו קום לך בה). קם לך כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני
 למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם
 לאו אין עוברין: (כט) ונשב בגיא וגו'. ונלמדתם לעבודת כוכבים (עו) (כו) אעפ"כ ועתה
 ישראל שמע אל החקים. והכל מחול לך ואני לא זכיתי למחול לי (כז):

יהל אור

(כמד' לג מה): (יב) יתרון למה זכר המסע הזה כאן
 מבין שאר המסעות וזה הוא בשציל שהיו שם מול בית
 פעור ועבדו שם ע"ז, התחיל בע"ז שהיא שרש
 לכולם, וכן דעת הרשב"ם:

ועוג: (ט) כוונתו לבאר מדוע לא נזכר מענין התפלה
 הזאת צ"ס הקודם ובה אך כאן (המעמור): (י) במדבר
 (כ"א כ), עיין פי' הח' ו"ל שם פ' י"ה, וכבאורי
 שם: (י"א) ויסעו מהרי העברים ויהנו בערבות מואב

מנחת יהודה

מקורי רשיי

ואונקלוס תרגם, והוה רגו מן קדם ח"י להרחיק ההגשמה.
 (יד) טעמו יותר חשיבות וכבוד יהי' לך בשלא תוסיף
 לדבר, כי לאשר הוסכם עמדי שלא תעבור לא תגיע לך
 חפארת ברבוי תחנונך, כי יאמרו עליך כמה סרבן מפציר
 ולא ישיג מבוקשו (הכוה"ק): (עו) וכן פי' הר"ן בא להגיד
 להם שנצמדו לעב"ז, ועיין ברד"א פה שהעיר ע"ז:

פנחס: (יז) ת"י ק"ו ל"ג: (יח) סוטה י"ב ז': (יט) ספרי
 כאן וספרי פנחס, ילקוט תתי"ט: (כ) ספרי פנחס:
 באו למטע ל"ד ח': (כב) ספרי פנחס, ילקוט תתכ"ג:
 (כג) ספרי ילקוט תתכ"ג: (כד) יהושע ו' ס': (כה) שם
 ע', י' כו) ספרי, ספרי פנחס: (כז) ספרי, ספרי פנחס:

דברים ג ד ואתחנן

אונקלוס

פֶּעֹר : פ ד א וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שִׁמְע
אֶל־הַחֲקִים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
אֲנִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן
תַּחֲיוּ וּבֵאתֶם וִירְשֶׁתֶם אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם :
ג לֹא תִסְפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲנִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ
לְשֹׁמֵר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם : ג עֵינֵיכֶם
הִרְאֹת אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה
בְּבַעַל פֶּעֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר
הִלֵּךְ אַחֲרַי בְּעַל־פֶּעֹר הִשְׁמִידוּ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקֶּרְבְּךָ : ד וְאַתֶּם
הַדְּבָקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם : שְׁנֵי
ה רְאֵה | לְמַדְתִּי אֶתְכֶם חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר

לְקַבֵּל בֵּית פֶּעֹר : א וְכַעֲד
יִשְׂרָאֵל שִׁמְע לְקִימֵי
וְלִדְיֻנֵּי דֵי אֲנָא סִאלָה
יִתְכוּן לְמַעַבְד בְּדִיל
דְּתִיחֹן וְתִיתָן וְתִירְתָן
יֵת אֲרַעָא דֵי יְיָ אֱלֹהֵי
דְּאֲבֹתְכוֹן יִהְיֵ לְכוֹן :
ג לֹא תוֹסִפוֹן עַל פְּתֻמָּא
דֵי אֲנָא מִפְּקֵד יִתְכוּן וְלֹא
תִמְנַעוֹן מִנָּה לְמַטְר יֵת
פְּקֻדֵי דֵי אֱלֹהֵיכוֹן דֵי
אֲנָא מִפְּקֵד יִתְכוּן :
ג עֵינֵיכוֹן תְּחֹן יֵת דֵי עֲבָדֵי
בְּבַעַל פֶּעֹר אֲרִי כֹל
גִּבְרָא דֵי אֹזַל פְּתֵר בַּעַל
פֶּעֹר שְׂצִיָּה יְיָ אֱלֹהֵיךָ
מִ בְּיָגָךְ : ד וְאַתָּן
דְּאֲדַבְּקִתָּן בְּדַחֲלֵתָא
דֵי אֱלֹהֵיכוֹן קִימִין כְּלַכֹּן
יּוֹמָא דִּין : ה חֲזוּ דְאֵלְפִית
יִתְכוּן קִימֵי וְדִינֵי כְּמָא

אבן עזרא

רש"י

א מלמד אתכם לעשות. כי עיקר הלמוד לעשות המצוות (א) : למען תחיון. כי עובדי פעור נשמדו (ב) : וירשתם. בעבור שגח ונעלם היו"ד בשבר הויו"ו (ג) נשבר עי"ן הפעל (ד) ואסם על משקלו (ה) : ב לא תספו. מדעתכם ותחשבו כי הוא עבודה לשם, ג"כ לא תגרעו (ו) [א] ואשר אמרתי למען תחיו, אין צורך לעדים, כי עיניכם הרואות (ז) : ג בבעל פעור. בעבור בעל פעור (ח) [ב] ורבים כן ומי שלא עבד בעל פעור הנו חי (ט) : ד ושעם למדתי אתכם. אחר שאמר אשר

קרני אור

יהל אור

[א] שעי' שהוספתם על דברי שהזכרתי, ראה גמ' ה' לפיך את הארץ עלה רש (לעיל א כח) והוספתם ושמרתם שלמה אנשים לפניו, התוספת גרמה לאבותיכם שפגריהם מתו במדבר, ולא תגרשו ממנו, חני אמרתי לא תעלו, ואתם גרפתם מצותי, ולא העמלקי והכנעני ויכוס ויכתום, טעמה קמו מצותי בלי תוספת וגירוש (חוקוני) : [ב] עיין הרי"ש : (ה) פי' ואין אחר על משקלו : (ו) כי התורה שלמה, אינה לריכה תוספת ומגרעת, וכל המוסיף גורע : (ז) כי כל האיש אשר הלך וגו' השמידו : (ח) והבי"ת במקום בעבור : (ט) הודיע עונם השגחת ה' בישראל, שלא מת אחד מהם וולת אשר פתו על דבר פעור :

לעיל

צוֹנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת לִן בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: וְשָׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי
הוּא חֲכַמְתְּכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי
הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־
הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חֲכָם
וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה: כִּי מִי־גוֹי
גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו
כִּי־הוּא אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קְרָאֵנוּ אֵלָיו:
ח וּמִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֲקִים
וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּל הַתּוֹרָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם
הַיּוֹם: ט רַק הִשְׁמַר לָךְ וְשָׁמַר נִפְשְׁךְ

די פקדני יי אלהי למעבד
פן בנו ארעא די אתון
עלין פמן למירתה:
י ותשרון ותעבדון ארי
היא חכמתכון
וסוכלתנותכון לעיני
עממיא די ישמעון יתפל
קמיא האלין וימרון
לחוד עם הפים וסוכלתן
עמא רבא הדין: ארי מן
עם רב די ליה אלהא
קרוב לה לקבלא צלותה
בעדן עקתה פני אלהנא
בכל עדן דאנחנא מצלין
קדמוהי: ומן עם רב די
ליה קימין ודינין קשימין
בכל אורייתא הדא די
אנא יחב קדמיכון יומא
דין: לחוד אסתמר לך
וטר נפשך לחדא די למא
תנשי ית פתנמיא די חזו

רשי

אבן עזרא

אנכי מלמד אתכם (י) להוסיף כאשר צוני ה' (יא),
כי המצות הם מצותיו שתעשו בארץ שיתן
לכם השם לירושלם (יב), ועוד כי יש לכם
תפארת במצותיו על כל הגוים (יג), והטעם
כי עיקר כל המצות יבינם המשכיל וידע למה
נתנו: ז כי מי גוי גדול. שיש לו אלהים
שיהיה קרוב אליו שיענהו תמיד בכל אשר
יבקש ממנו בחכמה (יד) גם אין גוי גדול אשר
לו חקים ומשפטים צדיקים בשקול הדעת (טו)
כמו ישראל: וטעם גוי גדול. בעבור חכמי לב
תשכח כל דבר אל תשכח יום אשר עמדת

תגרעו א): (ו) ושמרתם. זו משנה א (ב):
ועשיתם. כמשמעו ג): כי היא חכמתכם
ובינתכם וגו'. בזאת תחשבו חכמים ונבונים
לעני העמים: ח) חקים ומשפטים צדיקים.
הגוים ומקובלים ג): ט) רק השמר לך
וגו' פן תשכח את הדברים. אז כשלא
תשכחו אותם ותעסוק על אמתם תחשבו
חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם מתוך
יראי ה' (טז): ט) רק השמר לך. הטעם אם

יהל אור

על חכמת העם ובינתו, ואמר אחרי שיענהו תמיד
בכל אשר יבקש ממנו בחכמה, הנה זה עדות גמורה
שהם חכמים ונבונים ומבקשים תמיד בחכמה לפי
שעונה אותם בכל קראם אליו (נתה"ש): (טו) סי'
שהמשפטים הם לדיקים, ולדקת המשפטים יורה על
לדקת החקים ויושרם, וכ"ז בשקול הדעת: (טז) אין

לעיל פסוק א': (יא) לא אמרתי דבר
מעלמי אבל ממנו הכל: (יב) וזה הוא שאמר, לעשות
כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: (יג) עתה
יפרש פסוק וי"ו ושמרתם וגו' כי היא חכמתכם ובינתכם
לעני העמים: (יד) כד"ק לא נמלא מלת "בחכמה",
והנה כוונתו לבאר איך תעיד ההתקרבות האלהית

מקורי רשי

א) ספרי פ' ראה: ב) ספרי טס:

ב) כי השמירה הוא הלמוד: ג) והעשיה הוא קיום
המצות, ולמדך הכתוב כאן, כי כל המצות תלויות במצות
על חוקים ומשפטים צדיקים, שזה שייך רק
גבי

השפור והעשיה יכלו בכללות בהן: ג) יבאר בזה כי האיד שייך על חוקים ומשפטים צדיקים, שזה שייך רק
גבי

דברים ד ואתהנן

אונקלוס

מֵאֵד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים
 אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפְנֵי־סוּרוֹ מִלְּבָבְךָ
 כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבְנֶיךָ
 וּלְבְנֵי בְנֵיךָ: יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֵרֵב בְּאֵמֹר יְהוָה
 אֵלַי הִקְהֵל־לִי אֶת־הָעַם וְאִשְׁמַעֵם
 אֶת־דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאֵה אֹתִי
 כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־
 הָאָדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן:
 י' וְתִקְרְבוּן וְתַעֲמְדוּן תַּחַת הַהָר
 וְהָהָר בַּעַר בְּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם
 הַשָּׁדָה עֲנֵן וְעַרְפֶּל: י"ב וַיְדַבֵּר יְהוָה
 אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים
 וְתִמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוֹלָתִי קוֹל: י"ג וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־

עֵינֶיךָ וְדִלְמָא יַעֲדוּן
 מִלְּבָבְךָ כֹּל יוֹמֵי חַיֶּיךָ
 וְתִהְיוּ דְעֵנּוּן לְבְנֶיךָ וּלְבְנֵי
 בְנֵיךָ: י' יוֹמָא דִּי קָמַתָּא
 קְדָם יי אֱלֹהֶיךָ בְּחֵרֵב כַּד
 אָמַר יי לִי כְּנֹשׁ קְדָמִי יְת
 עֲמָא וְאִשְׁמַעֲנוּן יְת
 פְּתַגְמֵי דִי יִלְפּוּן לְמַדְחַל
 קְדָמִי כֹּל יוֹמֵיָא דִי אֲנִין
 קִימִין עַל אַרְעָא וְיְת
 בְּנֵיהוֹן יִלְפּוּן: יי וְקָרְבַתּוּן
 וְקָמַתּוּן בְּשִׁפּוּלֵי טוּרָא
 וְטוּרָא בַּעַר בְּאִשְׁתָּא עַד
 צִית שְׁמִיָא חֲשׂוּכָא עֲנָנָא
 וְאִמִּיטָתָא: י"ב וַיְדַבֵּר יי
 עֲמִכּוֹן מִגּוֹ אִשְׁתָּא קֹל
 פְּתַגְמִין אֲתוּן שְׁמַעִין
 וְדַמּוּת לִיתִיכּוֹן חֲזוֹן אֱלֹהִין
 קָלָא: י"ג וַחֲוֵי לְכּוֹן יְת

אתם שמעים
 ואתמונה אינכם רואים
 זולתי קול: י"ג ויגיד לכם את-

אבן עזרא

רש"י

בסיני (יז): אשר ראו עיניך. זהו וכל העם
 רואים את הקולות (שמות ב יח) (יח): וטעם
 כל הימים אשר הם חיים על האדמה. כי
 השם ידע שלא יוכלו לעשות מצותיו כראוי,
 והם בארצות המושלים בהם (יע) [ג]: יא לב
 השמים. באמצע כנגד הרואים (כ) וכן בלב
 ים (שמות טו ה) (כא): יב זולתי קול.
 שישמעתי, כי הקול איננו נראה בעין (כב)

שכחה מחשבו שוטים ד): (י) יום אשר
 עמדת. מוסב על מקרא שלמעלה ממנו
 אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב ד*)
 אשר ראייתם את הקולות ואת הלפידים:
 ילמדון. ילפון לעלמס ה): ילמדון. ילפון

קרני אור

יהל אור

מנחת פי, ובעין הקורא לר"י: [ג] וכן כתב הס' ו"ל,
 ט"פ "למס התענו ה' מרכיב" (ישע"י סג יז) בעבור
 שחשנו בגלות לא נוכל לעשות כל המצות שהם תלויות
 הימים וגו' חפילו בארצות המושלים בהם: (כ) לפי שהלב
 גוף ועולם שלו לב: (כא) ואין לב לים, ופי' כחלמט: (כב) פי' חוזר על קול דברים אתם שומעים ולא על

פי' גדול שהם רבים, רק פי' בעבור שהם חכמי לב
 ויראי'ה': (יז) שמות (כ טו): (יח) עיין באורי שם:
 (יט) לכן יאמר כל ימי חיך (פ' ט) וכן כאן כל
 גוף ועולם שלו לב: (כא) ואין לב לים, ופי' כחלמט: (כב) פי' חוזר על קול דברים אתם שומעים ולא על

מנחת יהודה

הפסוק השמר לך (רב"ח): ד') עיין ברא' כ"ג קרני אור
 הערה י"ג שהפסוק הזה הוא פן העשרה פסוקים שחשב
 הג' רבינו סעדיה שהיו ראויים להיותם דבוקים, וכן דעת
 רש"י ז"ל: ה) וכן ת"א, והורה בזה שפילת ילמדון
 הראשון שהוא בא בבנין הקל בלא רגש הוא
 פועל

בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת
עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים וַיְכַתְּבֶם עַל־שְׁנֵי
לְחֹת אֲבָנִים: יד וְאֵתִי צִוָּה יְהוָה
בְּעֵת הַהוּא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשׂוֹתְכֶם אֹתָם בְּאֶרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:
טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי
לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בַּיּוֹם הַזֶּה
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֵרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:
טז פֶּן־תִּשְׁחַתְּוּ וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל
תְּמוּנַת כָּל־סֶמֶל תִּבְנֶינָה זָכָר אִו
נְקֵבָה: יז תִּבְנֶינָה כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ תִּבְנֶינָה כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר
תָּעוֹף בַּשָּׁמַיִם: יח תִּבְנֶינָה כָּל־דָּמָשׁ
בְּאֲדָמָה תִּבְנֶינָה כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־

קִימָה דִּי פְקִיד יִתְכוּן
לְמַעַבְד עֲשֵׂרֶת פְּתֻגְמִין
וּכְתָבֵנוּן עַל תְּרִין לוחֵי
אֲבָנָא: יד וְיִתִּי פְקִיד יי
בְּעֵדְנָא תְּהִיא לְאַפְּא
יִתְכוּן קִימִין וְדִינִין
לְמַעַבְד כּוּן יִתְהוּן
בְּאֶרְעָא דִּי אַתּוּן עֹבְרִין
פִּסְן קִימִי תְּהִי:
טו וְתִסְפְּמוּרוּן לְחֵדָא
לְנַפְשֵׁיכֶון אֲרִי קָא
חֻזִּיתוּן כָּל דְּמוֹת פִּיזְמָא
דִּי מְלִיל יי עִמְכוּן בְּחֵרֵב
מְנו אֲשֵׁתָא: טז דִּיקְמָא
תְּחַבְּרוּן וְתַעֲבְדוּן לְכוּן
צָלָם דְּמוֹת כָּל צוּרָא
דְּמוֹת דְּכַר אִו נְקֵבָא:
יז דְּמוֹת כָּל בְּעִירָא דִּי
בְּאֶרְעָא דְּמוֹת כָּל צִפּוֹר
גְּדָפָא דִּי פִּרְח בְּאֹר
רְקִיעַ שְׁמַיָא: יח דְּמוֹת כָּל
דְּחֵשָׁא דִּי בְּאֶרְעָא דְּמוֹת
כָּל נוּנֵי דִּי בְּמַיָּא מְלֻבְּעֵי

אבן עזרא

רש"י

(שמות כ יח) (כג): יד ושעם ואותי צוה
ה' . כי בסיני צוה השם למשה את כל החקים
והמשפטים (כד), רק הגידם לישראל בשנה
השנית, ופעם אחרת ובשנת (כה) הארבעים,
ואחר שלא ראיתם כל תמונה, השמרו לכם פן תשחיתוּן מה שראיתם (כו), והשעם האמת
או דרכיכם (כז): טז פסל. דבר נקצב (כח), כמו ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה לב) (כט):
זכר או נקבה. אומים ידועים (ל) גם יש גוים סונדים ועובדים כל בהמה שיפגעו בתחלת
יומו, להוריד כח עליונים בצורת עקרב לנשוך (לא) והצורות הארבעים ושבעה

לאחרים ז): (יד) ואותי צוה ה' בעת
ההיא ללמד אתכם. תורה שנעל פה:
(טו) סמל. לורה ז):

יהל אור

והתוך והציבה בעץ או כאבן, לתת לו איזה לורה:
(כט) שפי' ג"כ ענין חליצה: (ל) ז"ל, "אימים ידועים"
מלה"כ ובאימים יתהללו (ירמיה נ לה) וזכ"ק, כגוים
ידועים" וכן דעת הכא"י: (לא) וכתבו חכמי המחקר,
כי מזל עקרב מוריד כחו עליה לנשוך ולהזיק:

אינכם רואים: (כג) עיין באורי שם: (כד) אלו שאר
מלות התורה שנלטו בהם כסיני מלכד עשרת הדברות
שבלוחות: (כה) וזכ"ק "נשנת": (כו) ביום ההוא:
(כז) כי מלת השחיתוּן הוא פועל יולא, וטעמו תשהיתוּן
האמת או דרכיכם: (כח) וי"ג נחלכ, וענינו גזירה

מנחת יהודה

פיעל עוכר ותרנס ילפון ופי' רש"י לעצמם: ז) וכן ת"א, כי מלת יִלְפְּדוּן יש דגש בהוּך המ"ם, ונקרא לשון כבוד
והוא פועל יוצא ותרנס" יאלפון ופי' רש"י ז"ל יאלפון לאחרים: ז) עיקר המלה צורה פן הצורות, או
כלל

דברים ד ואתחנן

אונקלוס

בַּמַּיִם מִתַּחַת לְאָרֶץ: יֵשׁ וּפְנֵי תֵּשֵׂא
 עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיְמָה וּרְאֵת אֶת-
 הַשָּׁמַיִשׁ וְאֶת-הַיָּרֵחַ וְאֶת-הַכּוֹכָבִים
 כֹּל צְבֵא הַשְּׁמַיִם וְנִדְחַת
 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעַבַדְתָּם אֲשֶׁר
 חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶתְּם לְכָל הָעַמִּים
 תַּחַת כָּל-הַשָּׁמַיִם: כִּי וְאֶתְּכֶם קָקַח
 יְהוָה וַיּוֹצֵא אֶתְּכֶם מִכּוּר הַבְּרִזָּל
 מִמִּצְרַיִם לְהִיּוֹת לָו לְעַם נַחֲלָה בַּיּוֹם
 הַזֶּה: כִּי וַיְהוֶה הַתְּאַנֵּף בִּי עַל-
 דְּבָרֵיכֶם וַיִּשְׁבַּע לְבַלְתִּי עֲבָרִי אֶת-

לְאָרֶץ: יֵשׁ וּפְנֵי תֵּשֵׂא
 תִּזְקֹף עֵינֶיךָ לְשָׁמַיָא
 וְתַחֲוֵי יְת שְׁמַשׁ וְיֵת
 סִיְהֵרָא וְיֵת פּוֹכְבֵיא פִל
 חִיְלֵי שְׁמַיָא וְתַסְעֵי
 וְתַסְגּוּד לְהוֹן וְתַפְלַחְנוּן
 דִּי זְמִין יֵי אֱלֹהֵךָ יִתְהוֹן
 לְכָל עַמִּיָא תַחֲוֵת פִּל
 שְׁמַיָא: כִּי וְיִתְכוּן קָרִיב יֵי
 לְדַחֲלֵתָהּ וְאַפֵּק יִתְכוּן
 מִכּוּרָא דְפְרִזָּלָא
 מִמִּצְרַיִם לְמַהְוֵי לְהַ
 לְעַמָּא אַחְסָנָא פִּיזְמָא
 הַדִּין: כִּי זְמַן קָדָם יֵי הוּהוּ
 רַגּוּ עֲלֵי עַל פְּתַנְמִיכוּן
 וְקִיִּים בְּדִיד דְלֵא לְמַעְבַּר
 יֵת יִרְדְנָא וּבְדִיד דְלֵא
 לְמִיעַל לְאָרְעָא טְבָא דִּי

אבן עזרא

רש"י

הנשארות (לכ): י"ט השמש והירח, שהם
 המאורות הגדולים ואחר שאמר ואת הכוכבים
 באר בשם כלל כל צבא השמים ככבי לכת
 שהם ככבי אור, וכל המזלות והצורות (לג):
 ונדחת, באדם שידחה ויפול (לד): אשר חלק.
 דבר מנוסה הוא כי יש לכל עם ועם ככב
 ידוע ומזל, וכן יש מזל לכל עיר ועיר, והשם
 שם לישראל מעלה גדולה להיות השם יועצם,
 ולא ככב להם והנה ישראל נחלת השם (לה) [ג*]:
 כא ושעם וה' התאנף בי, בעבור שאמר ויוצא
 אתכם (פי' כ) להיותכם לו לעם נחלה בארץ,
 שתעבדוהו, רק אני לא אראה בט"ב הזאת (לו):
 על דבריכם, אתם סבבתם שלא
 אכנס לארץ כאשר פירשתי (לז):

(יט) ופן תשא עיניך, להסתכל בדבר ה'
 ולתת לב לטעות אחריהם: אשר חלק
 ה', להאיר להם (ט ג), ד"א לאלהות
 לא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם
 בדברי הצליהם לטרדס מן העולם ד) וכן
 הוא אומר כי החליק אליו צעינו למלוא עונו
 לשנוא ה): (כ) מכור, הוא כלי שמזקקין בו
 את הזהב י): (כא) התאנף, נתמלא רוגז יא):
 על דבריכם, על אודותיכם ועל עסקיכם:
 על דבריכם, אתם סבבתם שלא
 אכנס לארץ כאשר פירשתי (לז):

קרני אור

יהר אור

בארץ: [ג*] והרמב"ן ז"ל חזק דבריו אלא במקומות
 מפירושו, וכן פי' הרד"מ, ועיין ברש"י וברב"ם מה
 בתולה, מאזנים, עקרב, קשת, גדי, דלי, דגים, יש עוד ל"ו זורות, כ"א זורות מלד לפון, וט"ו זורות
 מלד לרום, ותחתיהם יש שבעת המשרתים כל אחד בגלגלו, ועיין (שמות לג כא) יהל אור (אות רז),
 וקרני אור (אות כד), מה שהארכתי לבאר כל זה: (לג) עיין פי' ה' ז"ל (תה' קמח ב): (לד) כי כל
 הטועה אחריהם הוא נדחה כאלד שמדיהין אותו ונופל ומת: (לה) עיין פי' ה' ז"ל (שמות לג כא) וביהל
 אור (אות רז), קרני אור (אות כה): (לו) זכטור הגי' "בארץ הזאת": (לז) עיין פי' ה' ז"ל (במד' כ ח)

(לכ) זולתי זורת עקרב, כי לכד הי"ב זורות שהם
 י"ב מזלות והם טלה, שור, תאומים, סרטן, אריה,
 בתולה, מאזנים, עקרב, קשת, גדי, דלי, דגים, יש עוד ל"ו זורות, כ"א זורות מלד לפון, וט"ו זורות
 מלד לרום, ותחתיהם יש שבעת המשרתים כל אחד בגלגלו, ועיין (שמות לג כא) יהל אור (אות רז),
 וקרני אור (אות כד), מה שהארכתי לבאר כל זה: (לג) עיין פי' ה' ז"ל (תה' קמח ב): (לד) כי כל
 הטועה אחריהם הוא נדחה כאלד שמדיהין אותו ונופל ומת: (לה) עיין פי' ה' ז"ל (שמות לג כא) וביהל
 אור (אות רז), קרני אור (אות כה): (לו) זכטור הגי' "בארץ הזאת": (לז) עיין פי' ה' ז"ל (במד' כ ח)

מנחת יהודה

מקורי רש"י

כלל לכל צורות, אחר שאמר תמונת כל סמל (רד"ק): (ג) מגילס ט' ב': ד) ע"ז כ"ה ל"ו ה) חכ' ל"ו כ':
 ח) פי' להסתכל ולהתבונן: ט) כ"ה בנ' (מגילה ט' ב')
 טפה ששינו והוסיפו לתלמי המלך, אשר חלק ד' אלהיך אתם להאיר לכל העמים, ופי' רש"י ז"ל שם, שאם לא
 כן יאמרו ב"ג מותר בעכו"ם: י) הוא הכלי שמתוך בו הצורך הכסף והזהב ובה שאמר הברזל, והכורים יעשו
 מאדמה לא מברזל, ואמר מברזל לחזק הצירוף שגצרפו שם: יא) עיין לעיל א' ל"ז:

הִירֵדֶנּוּ וְלִבְלֹתֵי-בֵּא אֶל-הָאָרֶץ
 הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
 נְחֻלָּה: כִּי כִי אֲנֹכִי מֵת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת
 אִינִי עֹבֵר אֶת-הִירְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים
 וְיִרְשֶׁתֶם אֶת-הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
 הַזֹּאת: כִּי הִשְׁמַרְוּ לָכֶם פֶּן תִּשְׁכַּחוּ
 אֶת-בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת
 עִמָּכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוֹנֹת
 כָּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: כִּי כִי
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִישׁ אֹכְלָה הוּא אֵל
 קָנָא: פ כה כִּי-תוֹלִיד בָּנִים וּבָנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֵתֶם
 בְּאֶרֶץ וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם עִמָּם פֶּסֶל תְּמוֹנֹת כָּל וַעֲשִׂיתֶם

וְאֱלֹהֶיךָ יִהְיֶה לְךָ אֲחֻסָּנָא:
 כִּי אֲרִי אֲנָא מֵ אִי ת
 בְּאֶרְעָא הָדָא לִית אֲנָא
 עֹבֵר ית יִרְדְנָא וְאַתֶּן
 עֹבְרִין וְתִירְתֶּן ית אֶרְעָא
 טָבָא הָדָא: כִּי אֶסְתַּמְרוּ
 לְכוּן דִּילְמָא תַּתְּנִישׁוּן ית
 קִיטָא דִּי אֱלֹהִינוּ דִּי גִזְר
 עִמָּכוּן וְתַעֲבְדוּן לְכוּן
 צִלְמֵ דְמוֹת כְּלָא דִּי פְקִדְךָ
 יִי אֱלֹהֶיךָ: כִּי אֲרִי יִי אֱלֹהֶיךָ
 מִיְמַרְהָ אִשְׁא אֹכְלָא הוּא
 אֵל קָנָא: כה אֲרִי תוֹלִידוּן
 בָּנִין וּבָנֵי בָנִין וְתַתְּעַתְּקוּן
 בְּאֶרְעָא וְתַחֲבִילוּן
 וְתַעֲבְדוּן צִלְמֵ דְמוֹת כְּלָא

אבן עזרא

כג השמרו לכם, ועשיתם פסל, וכבר אמר
 כזה (לח) והטעם להוסיף אש אוכלה (לט), על
 כן אנכי מצוך (מ): תמונת כל, פל דבר (מא):
 אשר צוך, כאשר צוך (מב), או סלת צוך
 שלא לעשות (מג) כמו ועל העבים אצוה
 (ישעיה ה ו) (מד) ויש אומר על צורת
 הכבבים (מה) [ד] וזה רחוק בעיני: כד אש
 אוכלה הוא, בלי כ"ף הדמות והטעם כאש
 אוכלה הוא (מו): אל קנא, לעכו"ם, וקנאתו
 תאכל כאש שלא תעזוב שרש וענף (מז):
 כה כי הוליד בנים, ואמר אל קנא, ואחר כן באר מה יקרה להם אם יעשו פסל (מח):

קרני אור

שניארו בזה: [ד] ורנ"ק כתב, או יזהיר על מעשה
 הכרובים שהם דבר כנפסל שלא יעשה אותם בארץ, כי
 השם שגזר על משה שלא יכנס לארץ, והנה ישראל היו הסבה
 למה בזה: (לח) כס' ט"ו: (לט) והוסיף כאן לפרש, כי ה' אלהיך אש אוכלה, הוא אל קנא: (מ) השמרו
 לכם: (מא) סי' מה שחשב לעיל (כס' טו, ויט): (מב) בעשרת הדברים, אנכי ולא יהיה לך: (מג) סי'
 תמונת כל דבר אשר צוך ה' אלהיך שלא לעשותו, וכן סי' רש"י ז"ל: (מד) וסוף הפסוק, מהמטיר עליו
 מטר: (מה) סי' באמרו תמונת כל, והם לורות הכוכבים: (מו) וגחסר כ"ף הדמיון להזק המאמר:
 (מז) כי הכל יכלה: (מח) וגחמכה פרשה זו לענין ע"ז, שעתידין ישראל שיעבדו ע"ז בארץ, ושיגלו ממנה

טנחת יהודה

כ כי באמרו תמונת כל משמע שאינו חייב אלא אם
 יעשה הכל, לכן סי' תמונת כל דבר, ר"ל אפילו אחר
 מהם: יג כי באמרו אשר צוך משמע מצות עשה לא מצות ל"ת, לזה סי' אשר צוך שלא לעשות: יד אנפורטסנ"ט
 (דער אייפער, דיא עראייפערונג): טו סי' מסבב חרון לנפשו:

רש"י

(כג) כי אנכי מת וגו' אינני עובר.
 מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עלמותי
 אינם עוברים י: (כג) תמונת כל, תמונת
 כל דבר יג: אשר צוך ה', אשר לוך שלא
 לעשות יג: (כד) אל קנא, מקנא לנקו'
 אנפרמינ"ט בלע"ז יד) מתחרה טו) על רוגזו
 להפרע מעובדי עבודת כוכבים: (כה) ונושנת',
 רמז להם שיגלו ממנה לסוף ח' מאות נג"ב

כה כי הוליד בנים, אמר אל קנא, ואחר כן באר מה יקרה להם אם יעשו פסל (מח):
 יהל אור

וכן פירש (תה' קו לג) טה"ס, כי המרו את רוחו,
 ויבטא בשפתיו, ששב אל השם, כמו והמה מרו ועלצו
 את רוח קדשו (ישעי' סג י) וטעם ויבטא על השם שגזר על משה שלא יכנס לארץ, והנה ישראל היו הסבה
 למה בזה: (לח) כס' ט"ו: (לט) והוסיף כאן לפרש, כי ה' אלהיך אש אוכלה, הוא אל קנא: (מ) השמרו
 לכם: (מא) סי' מה שחשב לעיל (כס' טו, ויט): (מב) בעשרת הדברים, אנכי ולא יהיה לך: (מג) סי'
 תמונת כל דבר אשר צוך ה' אלהיך שלא לעשותו, וכן סי' רש"י ז"ל: (מד) וסוף הפסוק, מהמטיר עליו
 מטר: (מה) סי' באמרו תמונת כל, והם לורות הכוכבים: (מו) וגחסר כ"ף הדמיון להזק המאמר:
 (מז) כי הכל יכלה: (מח) וגחמכה פרשה זו לענין ע"ז, שעתידין ישראל שיעבדו ע"ז בארץ, ושיגלו ממנה

מקורי רש"י

ו ספרי פנחס:

מהם: יג כי באמרו אשר צוך משמע מצות עשה לא מצות ל"ת, לזה סי' אשר צוך שלא לעשות: יד אנפורטסנ"ט
 (דער אייפער, דיא עראייפערונג): טו סי' מסבב חרון לנפשו:

דברים ד ואתחנן

אונקלוס

הֲרַעַבְעֵינִי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לְהַכְעִיֶסוּ:
 כו הַעִידֹתִי בְכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם
 וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אֲבַד תֵּאבְדוּן מִהָרָ
 מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
 אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה קְרַשְׁתֶּה לֹא־
 תֵּאָרִיבֶן יָמִים עָלֶיךָ כִּי הַשָּׁמַד
 תִּשְׁמְדוּן: כז וְהִפִּיץ יְהוָה אֶתְכֶם
 בְּעַמִּים וּנְשֵׂאֲרֹתֶם מִתִּי מִסֵּפֶר
 בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהַג יְהוָה אֶתְכֶם

וְתַעֲבְדוּן דְּבִישׁ קָדָם יי
 אֶלְהֵךְ לְאַרְגָּזָא קְדָמוֹתֵי:
 כו אֶסְהַדִּית בְּכוּן יוֹמָא דִּין
 יַת שְׁמַיָא וַיַּת אַרְעָא אֲרִי
 מִיבַד תִּיבְדוּן בְּפָרִיעַ
 מֵעַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן
 עֹבְרִין יַת יַרְדֵּנָא קְתַמָּן
 קְמִירְתֶּה קָא תוֹרְכוּן
 יוֹמִין עֲלֵה אֲרִי אֶשְׁתַּצֵּאָה
 תִּשְׁתַּצוּן: כז וַיַּבְדֵּר יי
 יַת כּוּן בְּעַמִּים א
 וְתִשְׁתַּאֲרוּן עִם דְּמַנָּן
 בְּעַמִּיָא דִּי יַדְבֵּר יי

אבן עזרא

רש"י

שנה כמנין ונושגתס ז) והוא הקדים והגלס לכוף שמוכה מחות וחמשים והקדים צ' שנים לנושגתס טו) כדי שלא יתקיים זהם כי אבד תאבדון ח) וזהו שנאמר וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי לדיק ה' אלהינו ט) לדיקה עשה עמנו שמהר להביאה צ' שנים לפני זמנה: כז) העידתי בבב. הגני מזמינס להיות עדים שהמריתי זכס:

ועשיהם הרע. בשאר המצות, כמו לרצוח ולגאוף (נט): כז העידתי בכם היום. י"א כי טעם עדות שמים וארץ, המלאכים ובני אדם (נ), ואחרים אמרו על הנשם (גא) כטעם את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה (ויקרא כו יט) (נג) והנכון בעיני להיותם עדים שיראום תמיד הם ובניהם כי הם עומדים (נג), כטעם בימי השמים על הארץ (למטה יא כא) (נד) וכן שמעו הרים את ריב ה' (מיכה ו ב) (נה) וכן האבן הזאת תהיה בנו לעדה (יהושע כד כז) (נו) ושם יטעון טיעון כי שמים כעשן נמלחו (ישעי' נא ו) וחביריו (נז) הטוען עג ולבו ישן (נח): תאבדון. כמו תלמדון (נט) [ה] בעבור שאיננו מסוד (ס): כז מתי מספר. פורשתיו (סא):

קדני אור

יהל אור

בעון זה: (מט) וכמו שיסיים הכתוב להכעיסו, והוא בהיותכם יודעים את רבונכם ומתכונים למרוד זו: (נ) וכיון הכתוב הזה, בעדות השמים והארץ, על המלאכים ועל בני אדם: (נא) שהכונה על המטר, אם יקיימו התורה ימטירו: (נב) ואם לא יקיימו לא ימטירו ויהי' שמיכם כברזל וארצכם כנחושה, וזהו שפי' שם לעולם: (נה) ופי' שם הח' ז"ל, העטם כמו האזינו, בעבור היותם עומדים וככה, כי היא שמעה" (יהושע כד כז): (נו) וזה הוא שסיים שם, כי היא שמעה" ופי' הרד"ק שם, על דרך, והשמע הארץ אמרי פי": (נז) וכן יאמר שם, והארץ כנגד חבלה וכו': (נח) פי' הטוען התעורר לשאול ולכו ישן מלהבין שהוא חיינו כפשוטו, וכן פי' שם הח' ז"ל, כי השמים הוא החויר, יקרה לו הפסד ושינוי וכן הארץ, כמו רעש הארץ, ונפול ההרים ויבא מזה הפסד היישוב, וכן פי' הרד"ק: (נט) פי' שאיננו פועל יולא: (ס) כמו תאבדון את כל המקומות, ובעבור שאיננו סמוך נקוד צלירי תאבדון: (סא) ברא' (לד ל), ועיין באורי שם:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

כז) כי כתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וכו' ויבן הבית לה' (מ"א, ו' א') והבית עבד ה"י שנה מול פהם ארבעים שנה שנבדבר נשארו חת"ן, והקדים שתי שנים להגלותן:

אונקרוס

דברים ד ואתחנן

כא 41

**שְׁמָה: כח וְעַבַדְתֶּם-שָׁם אֱלֹהִים
 מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וְאֶבֶן אֲשֶׁר
 לֹא-יֵרָאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יִאֲבְדוּן
 וְלֹא יִרְיִחוּ: כט וּבִקְשֶׁתָם מִשָּׁם אֶת-
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִצֵּאתָ כִּי תִדְרָשְׁנֵנוּ
 בְּכָל-לְבָבְךָ וּבְכָל-נַפְשֶׁךָ: ל בַּצֵּר
 לָךְ וּמִצֵּאוֹךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 בְּאַהֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבֹּת עַד-יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקִלּוֹ: לא כִּי אֵל
 רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא
 יִשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת-בְּרִית**

יִתְכוּן לְתַמּוֹן: כח וְתִפְלְחוּן
 תַּמּוֹן לְעַמּוּיָא פְּלִחֵי
 טַעוּתָא עֲבַד יְדֵי אֲנָשָׁא
 אֲעֵא וְאֲבָנָא דִּי לֹא יִחַזוּן
 וְלֹא שְׁמַעִין וְלֹא אֲבָדִין
 וְלֹא מְרִיחִין: כט וְתִתְבַּעֲוּ
 מִתַּמּוֹן דְּחִלְתָּא דִּי אֱלֹהֶיךָ
 וְתִשְׁכַּח אַרְי תְּבַעֲי מִן
 קְדָמוּהֵי בְּכַל לְבָבְךָ וּבְכַל
 נַפְשֶׁךָ: ל כִּי יִעֹזֵק לָךְ
 וְיִשְׁכַּחֲנֶךָ כֹּל פְּתַגְמֵי
 הָאֲלִין בְּסוּף יוֹמֵי
 וְתִתּוּב לְדְחִלְתָּא דִּי
 אֱלֹהֶיךָ וְתִקְבֵּל לְמִימְרֵיהּ:
 לא אֵרִי אֱלֹהָא רַחֲמָנָא יִי
 אֱלֹהֶיךָ לֹא יִשְׁבַּחֲנֶךָ וְלֹא
 יִחַבֵּלֲנֶךָ וְלֹא יִתְנַשֵּׂי יִת
 קִימָא דְאַבְהֶתֶךָ דִּי קִיִּים

אבן עזרא

כח יראון וישמעון . הזכיר הארבעה
 הרגשות (סג) ואין צורך להזכיר החמישית (סג)
 כי היא עבה מכולם (סד) [ו] ועוד כי היא
 יסודית חיי הגוף (סה) ואל תתמה על סלת
 ובקשתם , ומצאת (סו) כי ידבר לרבים (סז) ,
 ולגוי אחד (סח) , או לאדם אחד (סט) [ז] :
 כט יכל לבבך . עוד אפרשנו (ע) : לא ירפך .
 הפך יחזקך (עא) :

רש"י

(כח) ועבדתם שם אלהים . כחרגומו (י) .
 משאחם עובדים לעובדיהם . כאילו אתם
 עובדים להם (יא) : (לא) לא ירפך . מלהחזיק
 בך בדיו ולי לא ירפך לי לא יפעיל הוא (יט) .
 לא יתן לך רפיון לא יפריש אותך מאללו (כ)
 וכן אחזתיו ולא ארפנו (י) שלא ננקד ארפנו (כא)
 כל לשון רפיון (כג) מוסב על לשון מפעיל
 ומתפעל (ג) כמו הרפה לה (יא) חן לה רפיון . הרף ממני (ב) התרפה ממני (כד) :
 יהל אור

קרני אור

עין בהכ"ק מה שהרמב"ם לזכר בוס : [ו] ור"מ פי' כי
 הוא בכלל לא יאכלון שהוא מוש טעם, ודי שיזכיר אחד
 מן המושגים הגופניים שהם שנים , כי השלשה הם רוסניים ,
 והם מוש הראות ומוש השמע ומוש הריח , ובעל חס
 למקרה כתב , וזכר המושגים כולם מן מוש המושג , עיין
 בכור"ם , ואלולי הדבר ברור על פי הנודע בחכמת טבע
 האדם , כי המושגים כולם אינם משיגים פעולתם רק על
 פי המושג , שכל מוש פוגע בגופים דקים ויוצאים מסגוף
 עצמו , או במלקי האוויר , או האור המתפעלים בסגולת
 כמות , וע"כ לא זכר המושג כי הוא בכלל כולם : [ז] ולא אמר ומצאתם בל"ר , כי אלו אמר כן היה נראה
 כי הרבים הדורשים יהיה נדרש להם ולא היחיד ע"כ אמר בל"ר (רב"מ) :

יהל אור

(סג) שהם הראות, השמע, הטעם והריח : (סג) ר"ל
 מוש המושג : (סד) מכל החמשה חושים : (סה) ובהיותם
 בלעדו אינו חסרון כי הוא מוש מגונה ע"כ לא הזכירו :
 (סו) טעם בל"ר ובל"י בפסוק אחד : (סז) כפי
 רבויים , וידבר אליהם כפי כללותם : (סה) ולפעמים
 יאמר בל"י בעבור שהם גוי אחד : (סט) ויאמר בל"י
 לכל אחד מהם : (ע) למטה (ל , י) : (עא) וענינו רפיון
 כמות , וע"כ לא זכר המושג כי הוא בכלל כולם : [ז] ולא אמר ומצאתם בל"ר , כי אלו אמר כן היה נראה
 כי הרבים הדורשים יהיה נדרש להם ולא היחיד ע"כ אמר בל"ר (רב"מ) :

מנחת יהודה

מקורי רש"י

ט' י"ד : י' שיר ג' ד' : יא) מ"ב ד' כ"ז : יב) למטה (י) כן ת"א "לעממיה פלחי טעוהא" : יט) פ"י לאלהים
 אחרים , והיה "י"i
 רגלות והשעבוד : יט) מדנקוד בפת"ח : כ) וכן פי' רש"י ז"ל (למטה ל"א ו') לא ירפך לא יתן לך רפיון לחיות
 געזב מטנו : סג) ר"ל חאל"ף בשו"א והרי"ש בפת"ח , ובפ"א דגש , כי אז היתה דוראתו מלשון רפואה : כד) בכנף
 הפעיל : כג) אלא שהכתוב הבדיל ביניהם בשמוש הלשון , שאם אחר לשון רפיון אות הכינוי , או מלה את , או
 למ"ד השימוש הוא נופל על המפעיל : כד) ואם אחריו מ"ם השימוש או הוא נופל על המתפעל , לכן מרף מטני
 פי' התרפה מטני , וכן ת"א , אנה בעותך מן קדמי כאלו היתה תפלת משה אוהות בו ית' , עד שא"ל מרף מטני
 רונ"ה

דברים ד ואתחנן

אונקלוס

אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם : לֵב כִּי
 שָׂאֲרֵנָא לְיָמִים רִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר־הָיוּ
 לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים
 אָדָם עַל־הָאָרֶץ וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם
 וְעַד־קִצֵּה הַשָּׁמַיִם הִנְהִיָּה כְּדַבֵּר
 הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמַע כָּמֹהוּ :
 לֵב הַשְּׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר
 מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמְעָתָ אֶת־הַ
 וַיְחִי : לֵב אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹהִים לְבֹא
 קָקַחְתָּ לּוֹ גוֹי מִקָּרֵב גוֹי בְּמִסַּת

להון: לב ארי שאר פשן
 ליומאי קדמאי ההון
 קדמך למן יומא די ברא
 אדם על ארץ א
 ולמסיפי שמיא ועד סיפי
 שמיא ההוה פפתנמא
 רבא הדין או האשתמע
 פותה: לב השמע עטא
 קל מימרא דיי ממלל מנו
 אשתא פמא די שמעת
 את ויתקיים: לב או נסין
 די עבד י לאתגלאה
 למפרק לה עם מנו עם
 פנסין פאתין ובמופתין
 ובקרבא ובידא תקיפא
 ובדרעא מרמא ובחזונין

רשי

אבן עזרא

לב) לימים ראשונים. על ימים ראשונים (כה) :
 ולמקצה השמים. וגם שאל לכל הצדוקים
 אשר מקלה אל קלה זהו פשוטו. ומדרשו (ג)
 מלמד על קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד
 השמים והוא השיעור עלמו אשר מקלה אל
 קלה (כו) (יד) : הנהייה בדבר הגדול הזה.
 מהו הדבר הגדול השמע עם וגו' (לד) או הנסה
 אלהים. הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת
 לו גוי (כו) וגו' כל ההיין הללו המיחות הן
 לכך מקודות הן בחטף פת"ח הנהייה הנשמע
 על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו (כה) כגון התפאר עלי (פו)

לב כי שאל נא לימים. שאל עתה (עב) :
 למן היום. הלמד נוסף (עג) וכן רבים, או
 היא דרך צחות [ח] : ולמקצה השמים. רמז
 לאויר כאשר פירשתי (עד) שיש לו קצוות (עה) :
 הנהייה. בימיו : או הנשמע כמוהו. ומה הוא
 ששמע עם (עו) : לד או הנסה אלהים. י"א
 שהוא לשון חול (עז) [ט] וחלילה חלילה רק
 לשון קדושה (עח) [י] : הנסה. כדרך בני
 אדם כדי שיבינו השומעים : במסות. שם
 כלל (עט) או טעמו במסות שהיו באותות (פ)
 כמו ויעש האותות לעיני העם (שמות ד'
 הנסה השמע : במסת. על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו (כה) כגון התפאר עלי (פו)

יהל אור

קרני אור

כח וחולשה : (עב) יפרש "כח" כמו עתה : (עג) ול"ל
 מן היום : (עד) בראשית (או) : (עה) עיין בראשית א'
 קרני אור הערה ע"ו מה שבארתי דעתו שם :
 (עו) הנשמע דבק עם השמע עם, כלומר הנשמע כמוהו
 שישמע עם, וכן פי' רב"ח : (עז) וכן הוא דעת רש"י
 על רס"ג הנמלכות בידי צב"י (עד"ל) : (עח) וכ"ה דעת רס"ג
 זכן תרגם אונקלס ויוצ"ע : (עט) וכן פי' רב"ח הם נסיונות : (פ) וכד"ק, שהיו במסות שהיו באלותות :

[ח] וע"ז כתב המבאר לנחמ"ש ואין צורך כי הוא
 כמו למ"ד לימים ראשונים, שישאל על הדברים הנעשים
 בהם : [ט] וכן פי' המבאר לנחמ"ש שכתב, וכן
 נראה מפשוטו של מקרא שמפייס ככל אשר עשה לכם ה'
 אלפיכם עי"ש מה שבארתי בזה : [י] וכן כתב המ' ז"ל
 ז"ל ורמכמ"ן ולפניהם דוגש בן לברט בהשגותיו על רס"ג
 זכן תרגם אונקלס ויוצ"ע : (עט) וכן פי' רב"ח הם נסיונות : (פ) וכד"ק, שהיו במסות שהיו באלותות :

מקורי רשי

מנחת יהודה

ט' י"ד : יג) סנהד' ל"ט ב' מגיגה י"ב א' : יד) עיין רש"י
 פסמים ל"ד ב' ד"ה וכן בין רקיע לרקיע : פו) שמות ט'
 ומה שכתב, והנה המאמר הזה הוא קשה ההבנה, וכן יקשה בעל הזכרון הואיל שכלם מורים שתאריך היא בטרבו
 העגולה, והשמים כדמות המסקיף, נמצא שמהארץ לשמים חצי שיעור כמו מסוף מזרח עד סוף מערב עיין ס"ע
 פי"א משלישי, ועיין גור אריה, ותירץ הרשב"ץ (סגן אבות בתחלתו) שהכונה בזה המאמר אינו לשער קומתו
 של אדם שלא עלתה על דעת חכמים, כ"א על קומת חכמתו ושיעורה שהשיג כל מה שיש בעולם היסודות
 מזרח ומערב עד לשמים, ובהגיעו לשם קודם השיגו העולם הרוחני סרת עי"ש : כז) ולפי דבריו הוא חול,
 וכן תרגם הרמכמ"ן, עיין ראב"ע ובבאורייתא : כס) וכן פי' הראב"ע :

(רו"ח) : כה) כי אין שואלים את הימים : כז) כ"ה
 (סנהד' ל"ח ב' חגיגה י"ב ב') ופי' רש"י שם, על הארץ
 ולמקצה השמים, וכיון שסרת הניח הקב"ה ידו עליו
 ומיעטו, והנה המאמר הזה הוא קשה ההבנה, וכן יקשה בעל הזכרון הואיל שכלם מורים שתאריך היא בטרבו
 העגולה, והשמים כדמות המסקיף, נמצא שמהארץ לשמים חצי שיעור כמו מסוף מזרח עד סוף מערב עיין ס"ע
 פי"א משלישי, ועיין גור אריה, ותירץ הרשב"ץ (סגן אבות בתחלתו) שהכונה בזה המאמר אינו לשער קומתו
 של אדם שלא עלתה על דעת חכמים, כ"א על קומת חכמתו ושיעורה שהשיג כל מה שיש בעולם היסודות
 מזרח ומערב עד לשמים, ובהגיעו לשם קודם השיגו העולם הרוחני סרת עי"ש : כז) ולפי דבריו הוא חול,
 וכן תרגם הרמכמ"ן, עיין ראב"ע ובבאורייתא : כס) וכן פי' הראב"ע :

אונקלוס

דברים ד ואתחנן

כב

בְּאֵתָת וּבְמוֹפְתֵי־וּבְמִלְחָמָה וּבִיד
 חֻזְקָה וּבִזְרוּעַ נְשׁוּיָה וּבְמוֹרָאִים
 גְּדֹלִים כִּכְלֵי אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:
 לֵאמֹר אֵתָת הָרְאִיתָ לְדַעַת כִּי יְהוָה
 הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבָדוֹ: לוֹ מִן־הַשָּׁמַיִם
 הִשְׁמִיעַךְ אֶת־קוֹלֵי יִסְרָאֵל וְעַל־הָאָרֶץ הָרְאִיתָ אֶת־

דברבין פכל די עבד
 לכוון יי אלהבון במצרים
 לעיניך: ליהאת אתחזיתא
 למדע ארי יי היא
 אלהים לית עוד פר
 סגה: לו מן שמיא
 אשמיעך ית קל מימרה
 לאלפותך ועל ארעא

אבן עזרא

רש"י

(ל) (פח): ובמופתים. עשר סכות (פכ), וכתיב
 ומשה ואהרן עשו (שמות יא י) (פג): ובמלחמה.
 יתכן על הריגת הבכורים, ושפטים באלהי
 מצרים (פד): וביד חזקה. שיצאו ישראל ביד
 רפה ובזרוע נשויה על טעם בעמוד אש וענן:
 ובמוראים גדולים. טביעת פרעה וחילו עם
 בקיעת הים לישראל (פה): במצרים. באנשי
 מצרים: ליה הראת. מבנין שלא נקרא שם
 פועלו (פו) והטעם כי כל אלה הראך
 האלהים (פז), עד אשר תדע (פח), כי הוא
 האלהים לבדו: וטעם אין עוד. כאשר רמזתי
 אלהים פירשתיה בפרשת וישמע יתרו, כתוב וידבר אלהים (שמות כ, א) והאלהים יעננו
 בקול (שם יט) בא האלהים (שם כ ב) אשר שם האלהים (שם כא) כי המדבר
 הוא אלהים (לא), כי יש מי שלא יבין דרך קצרה (לג) והוא סוד עמוק (לג): לו ליסרך.
 על בן השמיעך את קולו שתירא ממני (לד), כאשר אמרו ואל ידבר עמנו אלהים מן נמות
 (שם כ יט) והנה פחדת בעבור העינים והאזנים (לה) ועוד לדבר אחר השמיעך את
 קולו בעבור כי אהב את אבותיך הם השלשה (לו):

אם אוכל לעשות כן הרי זה נסיון: באתת.
 בסומנים כט) להאמין שהוא שלוחו של מקום
 כגון מה זה צידך טז): ובמופתים. הם
 גפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות ל:
 במלחמה. צים שנאמר כי ה' נלחם להם יז):
 (לה) הראת. כתרנומו אתחזיתא לא) כשנתן
 הקב"ה את התורה פתח להם ז' רקיעים
 וכסם שקרע את העליונים כך קרע את
 התחתונים וראו שהוא יחיד לכך נאמר אתה
 בפירוש קהלת בפסוק וגבוהים עליהם (קהלת ה ז)
 אלהים פירשתיה בפרשת וישמע יתרו, כתוב וידבר אלהים (שמות כ, א) והאלהים יעננו
 בקול (שם יט) בא האלהים (שם כ ב) אשר שם האלהים (שם כא) כי המדבר
 הוא אלהים (לא), כי יש מי שלא יבין דרך קצרה (לג) והוא סוד עמוק (לג): לו ליסרך.
 על בן השמיעך את קולו שתירא ממני (לד), כאשר אמרו ואל ידבר עמנו אלהים מן נמות
 (שם כ יט) והנה פחדת בעבור העינים והאזנים (לה) ועוד לדבר אחר השמיעך את
 קולו בעבור כי אהב את אבותיך הם השלשה (לו):

יהל אור

(לא) וע"כ יאמר הכתוב וידבר אלהים, כי דברה
 החורה כלשון בני אדם כדי שיבינו השומעים: (לג) ע"כ
 האריך לכאור כל זה: (לג) כי ידעת השם מלד מהותו
 ועצמותו נמנעת וא"ל לעמוד עליה, ועליה נאמר,
 כבוד אלהים הסתר דבר (משלי כה ז): (לד) ואו"ת
 לאלפותך הוא תרגום של למוד, וכן תרגום ראה
 "למדתי (לעיל פ' ה) דאליפת ופי' ללמדך מוסר:
 (לה) כו"ש ויחרד כל העם... אשר במחנה (שמות
 יט טז) ואמרו דבר אתה עמנו ונשמעה (שם כ יט):
 (לו) פי' השמיעך את קולו לאהבת השלשה אבות,
 ויהיה לדעתו ותחת כי אהב מוסב למעלה פי' שמן
 השמים השמיעך את קולו ליסרך, וגם תחת אשר

(פח) והם הפיכת המטה לנחש, ולרעת היר,
 והפיכת המים לדם בפני ישראל: (פכ) כי ענין
 המופת היא שינוי הטבע: (פג) ויסיים הכתוב, את
 כל המופתים האלה: (פד) וכן פי' רב"ח: (פה) וכסוף
 החורה פי' ה' ז"ל פי' אחר: (פו) מכנין הפעל:
 (פז) פי' כי כל אלה הנזכרים למעלה, במכות בלחות
 ובמופתים: (פח) שמתוכם תוכל לדעת: (פט) ושם
 פי' והיודע סוד השם ידע כי גבוה מעל גבוה הם
 יחמשים וחמשה, ולא אוכל לפרש (פ' כי יש מ"ח נורות
 עיין יהל אור לעיל אות לג) וז' מזלות גבוה מעל
 גבוה, ואין כח באחד מהם לשנות דרכו, וזלתי אלהים
 שהוא האדון עליהם: (ז) פי' אין עוד מלבדו:

מקורי רש"י

פ' : טז) טס ד' ב' : יז) טס י"ד כ"ה :

כט) פי' סיפנים שהראה בפסח: ל) עשרה סכות:
 לא) ידבר לישראל אתה הראית אותות ומופתים שמתוכם
 תוכל לדעת כי ד' הוא האלהים אין עוד מלבדו:

וכן

אִשׁוּ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שִׁמְעֵת מִתּוֹךְ
הָאִשׁ: לוֹ וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־
אֲבֹתָיָךְ וַיִּבְחַר בְּזֶרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֲךָ
בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרַיִם:
לְהַלְהוֹרֵי שְׁנָיִם גְּדוֹלִים וְעַצְמִים מִמֶּךָ
מִפְּנֵיךָ לְהַבְיֵאֲךָ לְתַת־לֶךָ אֶת־

אֲחִיזְכֶּךָ יֵת אֲשֶׁתְּהָ נִבְתָּא
וּפְתַנְמוּהִי שְׁמַעְתָּ מִנּוּ
אֲשֶׁתְּהָ: לוֹ וְחִלְקֵי אֲרֵי
רְחִים יֵת אֲבֹתְךָ
וְאַתְרֵי בְּכַנּוּהִי פְתַרוּהִי
וְאַפְקֵךָ בְּמִימְרָה בְּחִילָה
כִּי אֲמַצְרַיִם:
לְהַלְהוֹרֵי שְׁנָיִם גְּדוֹלִים
וְעַצְמִים מִמֶּךָ
וְתַקִּיפִין מִנֶּךָ מִן קַדְמֵךָ
לְאַעֲרוּתְךָ לְמַתָּן לֶךָ יֵת

רש"י

אבן עזרא

הראת לדעת יח): (לו) ותחת כי אהב.
וכל זה תחת אשר אהב לב): ויוציאך בפניו.
כאדם המנהיג בנו לפניו לב) שגאמר
ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' וילך
מאחריהם ב) ד"א ויוציאך בפניו אבותיו
כמו שגאמר נגד אבותם עשה פלא בא) ואל
תחמה על שהזכירם בלשון יחיד שהרי כתבם
בלשון יחיד ויבחר בזרעו. אחריו לד):
לח) ממך מפניך. סרסו ודרסו להוריש
מפניך גוים גדולים ועלומים ממך: כיום

לו ויבחר בזרעו. רמז ליעקב (לו) כי אם
אמר בזרעם יכנמו עמנו שמונה גוים (לח):
ויוציאך בפניו. בכעם שכעם על מצרים (נט)
וי"א כמו וסלאך פניו הושיעם (ישעי' סג
ט) (ק) [יא] ולפי דעתי שהוא כמו ופניך
הולכים בקרב (ש"ב יז יא) (קא): לח כיום
הזה. קרוב מהיום הזה (קב) והאמת שהוא
רמז על אשר נחלו ארץ שני סלכי האמורי (קג)
כי ראובן וגד וחצי שבט מנשה ישראל יקראו.
וכן כתוב כאשר עשה ישראל לארץ ירושתו (קד),
ואינו דבר עתיד כאשר פירשוהו רבים (קה)
והעד למכה מלכים גדולים במזמור הודו לה'
כי טוב (תהי' קלו יז) ולא הזכיר רק סיחון
ועונ, ואמר נחלה לישראל עבדו (שם שם בב) (קו)
אין עוד מלבדו (פ' לה) אמר טעם נכבד, כי הראשון הראיה מסראה העין (קז) ובשקול
הדעת ובחכמת הלב, תדע כי השם הוא לבדו אלהים בשמים מסעל, שהם מסעל בן אדם
ועל הארץ שהיא תחתיו (קח) והעד כי כן פי' והיו שמיך אשר על ראשך נחשת (למטה
כח כנ) (קט) ואחר שראית הנוראות והשבות אל לבבך (קי) אתה חייב לשמור מצותיו, גם

יהל אור

קרני אור

אהב את אבותיך, וכן פי' רש"י: (לו) השלישי שבאבות
וכן תרגם יב"ע: (לח) פי' עשה בני קטורה וישמעאל
ועשו: (לט) כ"ה במדרש הביאו רב"ה בפניו בכעסו,
מלשון, פני ילכו (שמות לג יד) ופניה לא היו לה
(ק) ופי' שם הח' ז"ל, וכן כתיב ויגלה מלאך
(קא) ופי' בכבודו ובעלמו הוויאם ולא ע"י מלאך,
וכן הוראת מלת פנים יורה על עלמו ית' שהוויאם בלי אמעות מלאך: (קב) פי' שזקרוכ יכנסו לארץ:
(קג) הטעם שהוויאך לתכלית שתירש היכף את הארץ מיד הגוים הגדולים העלומים בהם כמו שראית בעיניך
היום הזה שירשת ארץ שני מלכי האמורי: (קד) למעלה ב) יב), וזה קאי על בני גד ובני ראובן שלקחו לנחלה
ארץ סיחון ועוג וקראם ישראל: (קה) כי הם יפרשו כאשר עשה כמו שיעשה, וישוב אל כל ישראל, למה
שיעשו בארץ כנען: (קו) ואח"כ אמר נחלה לישראל, וקרא הפרט בשם הכלל: (קז) מאשר ראו בעיניהם
האותות והמופתים, והיד החזקה והזרוע הנטויה: (קח) וכן יאמר הכתוב (למעלה פ' לו) מן השמים השמיעך
וגו' ועל הארץ הראך את אשר הגדולה כי מזה עלמו תוכל להבין, כי אין עוד מלבדו, והנה יכנה הכתוב
מעל ומטה בערך אל האדם שהוא אמנעי ציניהם, ויאמר על השמים שהם ממעל בן אדם, ועל הארץ שהיא
תחת האדם: (קט) ויסיים, והארץ אשר תהתיך ברזל, וקרא הכתוב מעלה ומטה בערך אל האדם: (קי) כי

שפת יתר אות קא) או הנסה אלהים, אמר הגאון שהוא
קדש, והעד הנסה, בעבור שיש לו היכולת וכו', והטעם
שכעס עשה בעבורם מה שלא עשה עם גוי בעולם:
[יא] וכן ת"א במימריה, ורב"ח הביא ג"כ השינוש
עוד (ש"ה, א, יח) והענין בכעס שכעס על המצריים:
(ק) ופי' שם הח' ז"ל, וכן כתיב ויגלה מלאך
(קא) ופי' בכבודו ובעלמו הוויאם ולא ע"י מלאך,
וכן הוראת מלת פנים יורה על עלמו ית' שהוויאם בלי אמעות מלאך: (קב) פי' שזקרוכ יכנסו לארץ:
(קג) הטעם שהוויאך לתכלית שתירש היכף את הארץ מיד הגוים הגדולים העלומים בהם כמו שראית בעיניך
היום הזה שירשת ארץ שני מלכי האמורי: (קד) למעלה ב) יב), וזה קאי על בני גד ובני ראובן שלקחו לנחלה
ארץ סיחון ועוג וקראם ישראל: (קה) כי הם יפרשו כאשר עשה כמו שיעשה, וישוב אל כל ישראל, למה
שיעשו בארץ כנען: (קו) ואח"כ אמר נחלה לישראל, וקרא הפרט בשם הכלל: (קז) מאשר ראו בעיניהם
האותות והמופתים, והיד החזקה והזרוע הנטויה: (קח) וכן יאמר הכתוב (למעלה פ' לו) מן השמים השמיעך
וגו' ועל הארץ הראך את אשר הגדולה כי מזה עלמו תוכל להבין, כי אין עוד מלבדו, והנה יכנה הכתוב
מעל ומטה בערך אל האדם שהוא אמנעי ציניהם, ויאמר על השמים שהם ממעל בן אדם, ועל הארץ שהיא
תחת האדם: (קט) ויסיים, והארץ אשר תהתיך ברזל, וקרא הכתוב מעלה ומטה בערך אל האדם: (קי) כי

מקורי רש"י

מנחת יהודה

יח) מדרש שס"ט, סול' גרינוטע פ"ח עה"פ יסקני
פסי"ר פ' מתן תורה צסופו: יח) עיין לעיל בפ"י רש"י פ'
ל"ט, מכילתא בשלם: ב) שמות י"ד י"ט: בא) תה' ע"פ

לכ) וכן פי' הראב"ע, עיין יהל אור אות צ"ו: לג) עיין
רש"י לעיל א' ל"א: לד) וכן יפרש רע"ס, ויבחר בזרעו
של אחד מהם בלבד, והוא זרעו של יעקב, וזהו דעת

אֲרָצִים נִחְקָה כִּיּוֹם הַזֶּה : לֹא וַיִּדְעֶתָ
הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל־קִבְכָּךְ כִּי יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד : ׀ וְשִׁמְרָתָּ
אֶת־חֻקֵּיךָ וְאֶת־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יֵטֵב לָךְ וּלְבִנְיֶיךָ
אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תֵּאָרֶיךָ יָמִים עַל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
כָּל־הַיָּמִים : פ' שלישי מא אֲזַיְבִדְךָ מִשָּׂא
שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַחָה
שָׁמֶשׁ : מ' לָנֶס שְׁמָה רוֹצֵת אֲשֶׁר
יִרְצֶה אֶת־רַעְיוֹנָהּ בְּבַלְי־דַעַת וְהוּא
לֹא־שָׁנָא לֹא מִתְמַל שְׁלֹשִׁים וְנָס
אֶל־אַחַת מִן־הָעָרִים הָאֵלֶּה וְהָיָה :
ס' אֶת־בְּצֹר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר
לְרֵאזִיבְנֵי וְאֶת־רֵאמֹת בְּגִלְעָד לְגִדְי

אֲרָצִים נִחְקָה כִּיּוֹם הַזֶּה : לֹא וַיִּדְעֶתָ
הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל־קִבְכָּךְ אֲרִי יְהוָה
הוּא הָאֱלֹהִים דְּשַׁמַּיָּתָה בְּשָׁמַיָּא
מִלְּעֵלָא וְשְׁלִיטָעַל אֲרָעָא
מִלְּדַע לִית עוֹד : ׀ וְתִשְׁרִי
יָת קִימוֹהִי וְיָת פְּקוּדוֹהִי
דִּי אָנָּא מִפְּקוּדֵי יוֹמָא דִּין
דִּי יֵטֵב לָךְ וּלְבִנְיֶיךָ
בְּתַרְךָ וּבְדִיר דְּתוֹרִיךָ
יִזְמִין עַל אֲרָעָא דִּי יֵי
אֱלֹהֶיךָ יִהְיֶה לָךְ כָּל־יִשְׁמִיא :
׀ בְּכֵן יִפְרֵשׁ מִשָּׂה תְּלַת
קָרוֹיִן בְּעֵבֶרָא דִּירְדֵּנָא
מִדְּנַח שָׁמֶשׁ א :
ס' לְמַעֲרֹק תִּמְן קָטוּלָא
דִּי יִקְטוּל יָת חֲבֵרָה בְּלָא
מְגִדְעִי וְהוּא לָא סְנִי לָהּ
מִאֲתַמְלִי וּמִדְּקָמוֹהִי
וְיַעֲרוֹק לְחַד מִן קָרוֹיָא
הָאֵלִין וְיִתְקִים : סְנִית בְּצֹר
בַּמִּדְבָּרָא בְּאֲרָעָא
מִישֹׁרָא לְשִׁבְטָא דְּרֵאזִיבֵן
וְיָת רֵאמֹת בְּגִלְעָד
לְשִׁבְטָא דְּגִדְי וְיָת גִּדְי

רש"י

הזה. כאשר אתה רואה היום (לה) : (מח) אז
יבדיל. נתן לב כב) להיות חרד לדבר
שיבדילס לו) ואף על פי שאינן קולטות עד
שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מלוה
מזרחה שמש. באותו עבר שבמזרחו של ירדן (ח) : מזרחה שמש. לפי שהוא
יהל אור

אבן עזרא

הוא טוב לך ולבניך אחריו (קיא) : מא אז
יבדיל משה. הטעם ביום שיבדיל משה אלה
הערים אז אמר דברי הברית (קיב) [יב] :
שפטר לקיימה הקיימה לו) : בעבר הירדן
של ירדן (ח) : מזרחה שמש. לפי שהוא

אין עוד מלכדו) : (קיא) כמו שיבאר הכתוב אח"ו,
ושמרת את הקיי ומלותיו ונו' אשר יטב לך ולבניך
אחריו : (קיב) פי' כשהבדיל משה ערי מקלט האלה
מחוברין יחד זה אמר זה וכתב זה כמעשה בנימיס, וכן נתן סדו"ח טעם ע"ו עיי"ש :

קרני אור

והראיה מהפסוק, ופי' ע"ד הקבלה, ויוציאך בפניו זה
מלאך הפנים, שנאמר, ומלאך פניו הושיעס" בכחו הגדול
שנקרבו : [יב] עיין ברמב"ן מה שהעיר ע"ו, ועיין
ברש"ם שפי' הטעם מה שהפסיק בכתוב דברי משה שכן

מנחת יהודה

הראב"ע, וכן היו"ב"ע, ואתרעי בבניו דיעקב בחרו"י.
(לה) דמשמעות הכתוב "ויוציאך בפניו זה" כפי
אארץ כנען, וזה לא היה ביום ההוא, לכן פי' כאשר אתה רואה ור"ל הנסים (רבק טוב) : לו) יהרץ מה שאמר
בלשון עתיד, ויפרש שקאי על המחשבה : לו) ורצה להשתדל לקיים אפילו מעט מהמצוה : (ח) כי הירדן יש

מקורי רש"י

י"ב : כב) מכות, 'ח', עיין במד' ל"ס י"ג כפי' רש"י : הראב"ע, וכן היו"ב"ע, ואתרעי בבניו דיעקב בחרו"י.
(לה) דמשמעות הכתוב "ויוציאך בפניו זה" כפי
אארץ כנען, וזה לא היה ביום ההוא, לכן פי' כאשר אתה רואה ור"ל הנסים (רבק טוב) : לו) יהרץ מה שאמר
בלשון עתיד, ויפרש שקאי על המחשבה : לו) ורצה להשתדל לקיים אפילו מעט מהמצוה : (ח) כי הירדן יש

אונקלוס

דברים ה ואתחנן

כד 47

מִשֶׁה אָרַב כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֲקִים
 וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר
 בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וְלִמְדַתֶּם אֹתָם
 וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם: ה' יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 כָּרַת עִמָּנוּ בְרִית בְּחֹרֵב: ה' לֹא
 אֶת־אֲבוֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־
 הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אֲתָנוּ אֲנַחְנוּ
 אֵלֶּה פֶה הַיּוֹם כִּלְּנֹו חַיִּים: ה' פָּנִים
 בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהַר
 מְתוֹךְ הָאֵשׁ: ה' אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין
 יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בְּעֵת הַהוּא לְהַגִּיד

יְמוֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
 לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְת
 קִימִיא וְיֵת דִּינִיא דִּי אֲנִיא
 מִמִּלִּי קְדַמִּיכוֹן יוֹמֵא דִּין
 וְתִלְפוֹן יְתִהוֹן וְתִטְרוֹן
 לְמַעַבְדֵּיהוֹן: ה' אֱלֹהֵנֵא
 גִּזְר עִמָּנֵא קִים בְּחֹרֵב:
 ה' לֹא עִם אֲבוֹתֵנֵא גִזְר יְת
 יְת קִימֵא הַדֵּא אֱלֹהֵן
 עִמָּנֵא אֲנַחְנֵא אֲלֵין הַכֵּא
 יוֹמֵא דִּין כִּלְּנֹו קִימִין:
 ה' מִמִּלִּי עִם מִמִּלִּי מִלִּי
 יְת עִמָּכוֹן בְּטוֹרֵא מִנִּי
 אֲשַׁתֵּא: ה' אֲנִיא הוֹיְתִי
 קֵאִם בֵּין מִימְרֵא דִּי
 וּבֵינֵיכוֹן בְּעֵדְנֵא הֵיא
 לְחֻזָּא לְכוֹן יְת פְּתִנְמֵא
 דִּי אֲרִי דְחִלְתוֹן מִקְדָּם
 אֲשַׁתֵּא וְלֹא סִלְקִתוֹן

אבן עזרא

רש"י

משה אל כל ישראל. כאשר פירשתי (ה),
 להשמיע דברי הברית את הבנים (ב):
 ב בחורב. הוא סיני (ג): ג לא את אבותינו.
 לבדם (ד): כי אתנו אנחנו. והטעם כי גם
 אתנו (ה) כמו לא יקרא שםך עוד יעקב
 (בראשית לה י) (ו) או טעמו לא כרת עם
 אבותינו שהיו בסצרים רק אתנו כרת הברית,
 כי רבים יש בפחנה ששמעו הברית מפי
 אבן עזרא

(ג) לא את אבותינו. כלבד כרת ה' וגו' (ה)
 כי אתנו וגו': (ד) פנים בפנים. אמר רבי
 ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה
 אחכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה
 בין המוכר ללוקח הרי המוכר עלמו מדבר
 עמכם (ב): (ה) לאמר. מוסב על דבר ה'

קרני אור

יהל אור

[א] ואות מסלל עם ממלל, ועיין ברד"א בפי' לכמורס
 כפלו' מס' הראשון ביבאר מה שאונקלוס
 אותם מפי הגבורה: (ג) עיין פי' הח' ז"ל (שמות ג א) ובצאורי שם, ועיין למעלה ח' קרני אור הערה ח': (ד) שקבלו
 ושמעו: (ה) יגיד להבנים שלא היו אז במעמד אותה הברית, שגם עליהם חלה הברית: (ו) פי' יעקב לבדו, כי אם
 ישראל, פי' כי גם ישראל: (ז) כי אעפ"י שמתו עולי מצרים במדבר, יש הרבה שהיו פחותים מעשרים ושמעו
 הברית מפי השם: (ח) כספוק (ד וה), ופי' עם החיים שנשארו ידבר, ולהם אמר עמכם וביניכם: (ט) וכ"כ המורה
 בפ' ל"ו מהחלק הראשון, פנים בפנים מליאות במליאות מבלתי אמלעי: (י) ויבאר שגם זה נקרא פנים בפנים,
 וכ"כ המורה שם, ויבאר במקום אחר ואמר, קול דברים אלה שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול,
 וכנה אותו פנים בפנים: (יא) בשמות (יט יז): (יב) היותם ג"כ יראים מפני האש:

(א) למעלה (א ה): (ב) להשמיע את הבנים דברי הברית
 והם עשרת הדברים שקבלו האבות ושמעו
 אותם מפי הגבורה: (ג) עיין פי' הח' ז"ל (שמות ג א) ובצאורי שם, ועיין למעלה ח' קרני אור הערה ח': (ד) שקבלו
 ושמעו: (ה) יגיד להבנים שלא היו אז במעמד אותה הברית, שגם עליהם חלה הברית: (ו) פי' יעקב לבדו, כי אם
 ישראל, פי' כי גם ישראל: (ז) כי אעפ"י שמתו עולי מצרים במדבר, יש הרבה שהיו פחותים מעשרים ושמעו
 הברית מפי השם: (ח) כספוק (ד וה), ופי' עם החיים שנשארו ידבר, ולהם אמר עמכם וביניכם: (ט) וכ"כ המורה
 בפ' ל"ו מהחלק הראשון, פנים בפנים מליאות במליאות מבלתי אמלעי: (י) ויבאר שגם זה נקרא פנים בפנים,
 וכ"כ המורה שם, ויבאר במקום אחר ואמר, קול דברים אלה שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול,
 וכנה אותו פנים בפנים: (יא) בשמות (יט יז): (יב) היותם ג"כ יראים מפני האש:

מנחת יהודה

נתן החורה רק לאותו דור הרפוח אשר קבלוה, אבל כרת
 הברית ההוא לדורות הבאים: (ב) כ"ה פסיקתא רבתי פי'
 הרברות

עללות ופרשות נאמרו בסיני, ונשתלשלו בערבות סוואב
 (התה"ט): (א) רש"י ז"ל הוסיף מלת לבד, כי רש"י לא

דברים ה ואתחנן

אונקלוס

בַּטּוֹרָא דְּמִימַר: וְאַנָּה יי
אֶלְהֵךְ דִּי אֶפְקֵיךְ
מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבֹדוֹתָא: וְלֹא יִהְיֶה לְךָ
אֱלֹהֵי אַחֲרָן כִּרְ מִנִּי:
לֹא תַעֲבֹד לְךָ צֵלָם
כִּרְ דְּמוֹת דִּי בְּשָׁמַיָא
מִלְעֵלָא וְדִי בְּאַרְעָא
מִלְרַע וְדִי בְּסִיָּא מִלְרַע

לָכֵן אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יֵרְאִתֶּם
מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בְּהָר
לֵאמֹר: ׀ בַּצְּבוֹר קוֹרִין בַּטַּעַם הָעֲלִיּוֹן וְתִמְצֵא בְּסוֹף
הַסֵּפֶר וְ אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים: ׀ לֹא־יְהִיֶּה לְךָ אֱלֹהִים
אַחֲרַיִם עַד־פְּנֵי: ׀ לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה
אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִתַּחַת

בַּטּוֹרָא דְּמִימַר: וְאַנָּה יי
אֶלְהֵךְ דִּי אֶפְקֵיךְ
מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבֹדוֹתָא: וְלֹא יִהְיֶה לְךָ
אֱלֹהֵי אַחֲרָן כִּרְ מִנִּי:
לֹא תַעֲבֹד לְךָ צֵלָם
כִּרְ דְּמוֹת דִּי בְּשָׁמַיָא
מִלְעֵלָא וְדִי בְּאַרְעָא
מִלְרַע וְדִי בְּסִיָּא מִלְרַע

אבן עזרא

רש"י

עמכם בהר סתוך האש לאמר (יג) [ב] ויתכן להיות פירוש אנכי עומד בין ה' אחר מעמד הר סיני, והטעם שהוא דבר עמכם פנים בפנים, יפאותו היום הייתי אני עומד בין ה' וביניכם כי יראתם כאשר יפרש (יד): ולא עליהם בהר. כאשר עליתי אני (טו), ומשה נגש אל הערפל (שמות כ יח), ואל תשים אל לבך בעבור היות מלת לאמר רחוקה (טז) כי כן רבים והמדבר (יז) לא הפסיק הפסוקים ולא הפרשיות (יח) גם אל תשית לב אל המלות (יט) כי הם כנופות והטעמים כרוחצית (כ) והכורת בשני כלים זה כמו זה במעשה מעשה אחד הוא על כן שוא ושקר (כא), כי הם אחים (כב) וכל שקר שוא (כג) וכבר פירשתי זכור שהוא כמו שמור (כד) והוסיף כאשר צוך ה' אלהיך (פ' יב) (כה) והטעם במעמד הר

עמכם בהר סתוך האש לאמר (יג) [ב] ויתכן להיות פירוש אנכי עומד בין ה' אחר מעמד הר סיני, והטעם שהוא דבר עמכם פנים בפנים, יפאותו היום הייתי אני עומד בין ה' וביניכם כי יראתם כאשר יפרש (יד): ולא עליהם בהר. כאשר עליתי אני (טו), ומשה נגש אל הערפל (שמות כ יח), ואל תשים אל לבך בעבור היות מלת לאמר רחוקה (טז) כי כן רבים והמדבר (יז) לא הפסיק הפסוקים ולא הפרשיות (יח) גם אל תשית לב אל המלות (יט) כי הם כנופות והטעמים כרוחצית (כ) והכורת בשני כלים זה כמו זה במעשה מעשה אחד הוא על כן שוא ושקר (כא), כי הם אחים (כב) וכל שקר שוא (כג) וכבר פירשתי זכור שהוא כמו שמור (כד) והוסיף כאשר צוך ה' אלהיך (פ' יב) (כה) והטעם במעמד הר

קרני אור

יהל אור

(יג) ופי', לאמר אנכי ה' אלהיך וגו', ולפ"ז כל הפסוק ה', מן אנכי עד צהר, הוא מאמר מוסגר וכן פי' רש"י ז"ל, וכן פי' הרשב"ם, ורע"ס והרד"ק, ור"ש ו' מלך בלהרונה, ועיין קרני אור: (יד) וע"ז כתב הרמב"ן ואינו נכון, והנכון צעירי, כי ירמוז למה שפירשנו שם, כי ישראל לא הבינו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך, ושאר הדברות משה הוא המניד להם מה שיאמר השם, וזה להגיד לכם את דבר ה' לפרש לכם כל דבור ודבור: (טו) ואף לאחר מ"ת כמ"ס: (טז) מפסוק ד' שהפסיק עם פסוק ה': (יז) הוא משה: (יח) וזכרמב"ן הגי' פסוקים "פרשיות" בלא ה"א הידיעה, ועיין ברמב"ן שם מה שהעיר ע"ז: (יט) שיש שינוי בדברות האחרונות מהראשונות: (כ) וכן יאמר (שמות כ, ה) "ודע כי המלות הם כנופות, והטעמים הם כנשמות, והגוף לנשמה הוא כמו כלי, ע"כ משפט כל ההכמים בכל לשון שישמרו הטעמים ואינם חוששים משינוי המלות, אחר שהם שוות בטעמן": (כא) בדברות הראשונים כתיב עד שקר, וכאן עד שוא: (כב) ועמם שוב: (כג) עיין בפ"י הקלר (שמות כ ז) מה שכח, וכבר הפרישו רז"ל בין שבעת שוא לשבעת שקר, עיין באורי שם, וכן כאן לענין עדות שוא כולל יותר שיכלול כל עדות כוזבת: (כד) עיין בפ"י הס' ז"ל (שמות כ, ה): (כה) כאן באחרונות:

מרגם מלת פנים באופנים שונים, ועיין רד"א כאן בפ"י על התורה: [ב] וע"ז כתב המעמר אצל הגניכה כל תסכים לזה, אולם יו"ט. בד אמר ולדעתו לאמר הוא כאשר אמר, ופי' אנכי הייתי עומד בין ה' וביניכם בעת אשר אמר ה' אנכי ה' וגו' וזה הנכון לדעתי, ועיין אשתדלות (פ' כח) מה שכתב ע"ז, כי אין זה נוגע כלל אל הטעמים, הטעמים יוצגו כסודם, והכאור יחבאר כפי עממו ומליצתו וכמשפט שמוש הלשון, ועיין רב"ט שפי' ג"כ לאמר, כשהיה אומר לכם עשרת הדברות, וזה יסכים למרגום יוב"ט שכתב המעמר, וכן פי' החוקוני, לאמר, כשכח לאמר לכם עשרת הדברות, וכן פי' הרד"ק ור"ש ו' מלך ברהשונה, ולא עליהם כשירד צהר לאמר אנכי, ומענינו הבין מסונו, ועיין להם ושמלס מה שביאר בזה:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(א) מכילמא יתח: (א) מכילמא יתח: (א) מכילמא יתח:

הדברות קמייא וכו' הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם: (ג) כ"ה לפי ה"א, ועיין קרני אור הערה ב', והרמב"ן פי' ולא עליהם בהר לאמר לא נעלה כי יראנו מפני האש: (ג) וביניכם) כך אנו צריכים לנהוג בה ע"י סדרור, מכאן שפעטירין התורה ע"י סדרור (שנאמר אנכי שמד בין ה' וביניכם) 16 3

אונקלוס

דברים ה ואתחנן

כה 49

וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לְאָרֶץ: ^ט לֹא-
 תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי
 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא פְּקֹד
 עֹן אָבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-שְׁלֵשִׁים
 וְעַל-רַבְעִים לְשָׁנָאִי: ^י וְעָשָׂה חֶסֶד
 לְאֵלֵפוּיִם לְאֱהָבִי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו: ^ס
 לֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לְשׁוּא כִּי לֹא יִנְקָה יְהוָה אֶת-אֲשֶׁר-
 יִשָּׂא אֶת-שֵׁמוֹ לְשׁוּא: ^ס יִבְשֹׁמֹר
 אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ^י שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
 וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלַאכְתֶּךָ: ^י וַיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא-
 תַעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ-
 וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ וְשׁוֹרְךָ
 וַחֲמֹרְךָ וְכָל-בְּהֵמָתֶךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר

לְאָרְעָא: ^ט לֹא תִסְנוּד
 לְהוֹן וְלֹא תִפְלַחְנוּן אַרְי
 אֲנָא יי אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא
 מִסְעַר חוֹבֵי אֲבָהוֹן עַל
 בְּנֵין מְרַדִּין עַל דַּר תְּלִיתֵי
 וְעַל דַּר רַבִּיעֵי לְשָׁנָאִי פַד
 מִשְׁלִטִין בְּנֵיא לְמַחְטֵי
 פְּתַר אֲבָהֵתְהוֹן: ^י וְעַבְד
 טִיבּוֹ לְאֵלֵפוּי דְרִין לְחַמְטֵי
 וְלְנַטְרֵי פְקֹדֵי: ^י לֹא
 תִיִּסֵי יֵת שְׂמָא דִיִּי
 אֱלֹהֶיךָ לְמַנְנָא אַרְי לֹא
 יִזְכִּי יי יֵת דִי יִמֵי בְשִׁמְהָ
 לְשִׁקְרָא: ^י יִבְשֹׁמֹר
 דְשַׁבְּתָא לְקַדְּשׁוֹתְהָ כַּמָּא
 דִי פְקֹדֵי יי אֱלֹהֶיךָ:
 יִבְשִׁמֹר יוֹמֵן תְּפִלְחָ
 וְתַעֲבֹד פֶּל עַבְדֶּיךָ:
 יִבְשִׁמֹר שְׁבִיעֵי עָמָה שַׁבְּתָא
 קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד
 כִּי עַבִּידָא אֶת וּבִנְךָ
 וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ
 וְחֹרְךָ וְחֵמְרְךָ וְכָל
 בְּעִירְךָ וְגֵירְךָ דִי בְקֹרְךָ
 בְּדִיִּי דִי יִנּוּחַ עַבְדְּךָ

רשי

כבר פרשתים: (יב) שמור. וזכרונות הוא
 אומר זכור ב) שניהם בדבור אחד ובתיבה
 אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו ג): כאשר
 צורך. קודם מתן תורה במרה ד) ד):
 לסנוחת העבד (כט) [ג] וי"א כי העבד לא
 יהל אור

(כו) פי' כאשר לך בדברות הראשונות הנאמרים בהר
 סיני: (כו) פי' בדברות הראשונות כתב רק הכלל, ובהמתך" וכלן פרט שורך וחמורך וכל בהמתך. כהמתך:
 (כה) פי' שהניח עבדותך והוליאך הפסי מעבוד עוד: (כט) כדי שינוח העבד והאמה כמוך:

מקורי רשי

ב) שמות כ', ס', עיין מכלתא שס: ג) מכלתא ימרו:
 ד) סד"ע פ"ה, שבת פ"ו ב', סנהד' כ"ו ב', ועיין רשי
 שם ד"ה כאשר לך, פס"ו בשלח, ילקוט רכ"ז, מלך
 דלית

אבן עזרא

סיני (כו): יד ושורך וחמורך וכל בהמתך. פרט
 ואחר כך כלל, ובתחלה כלל (כו), זה וזה שוה:
 למען ינוח. הוסיף לבאר טעם עבדך ואמתך
 וזכרת כי עבד היות והניח עבדך (כט) על כן
 צוה ה' אלהיך לעשות כן ביום השבת, והטעם
 ינוח והנה השם הוציאך מעבדות וצורך שתנוח
 קרני אור

[ג] עיין ברמב"ן וברד"א מה שהעירו ע"ז:
 וכלן פרט שורך וחמורך וכל בהמתך:
 (כט) כדי שינוח העבד והאמה כמוך:

מנחת יהודה

פתורגסן: ד) בדברות הראשונות שבא להזכיר להם את
 יום השבת שנתן להם כמרה נופל בו לשון זכור, אבל
 כאן בדברות שניות שנאמרו בשנת הארבעים כשביל אותם
 שלא שמרו הראשונות נופל בו לשון שמירה לפי שהענין
 לא

דברים ה ואתהנן

אונקלוס

בְּשִׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאַמְתָּךְ
 כְּמוֹךָ: טו וּזְכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם וַיֵּצֵאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם
 בְּיַד חֲזָקָה וּבְיָרֵעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן
 צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם
 הַשַּׁבָּת: ס טו כִּבֵּד אֶת־אֲבִיךָ וְאֶת־
 אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן
 יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לְךָ עַל

ואמתך פותך: טו ותדבר
 ארי עבד א היתה
 בארץ מצרים ואפקך
 אלהיך סתמן בידא
 תקיפא ובדרעא מדמא
 על פן פקדך: אלהיך
 למען ית יומא
 דשבתא: ויקרית אבך
 ואת אמך כמא די פקדך
 אלהיך בדי דיורכון
 יומך ובדיל דיוטב לך
 על ארעאדיי אלהיך יהב

אבן עזרא

רשי

למען תזכור כי היית עבד (כט*) ובצווי כבד
 כאשר צוך כאשר פירשתי (ל): טו ולמען
 ייטב לך. י"א רמז לעוה"ב, וסוד העוה"ב
 ארטזנו בפסוק אני אמית ואחיה (למטה לב
 לט) (לא): ימך. באר שיהיו טובים (לג) דע
 כי דעת כל הקדמונים כי הדבור הראשון הוא אנכי, ואם יש לשאול למה הפסיק הפסטיק
 לא יהיה לך (לג) וכבר פירש (לד) עשרת הדברים (לה) כי סמכתי על דעתם (לו) רק
 הישר בעיני שמלת אנכי איננו מהעשרה, כי דבור אנכי הוא המצוה (לז) ועיקר המצות
 כאשר פירשתי כבר (לה) ומלת חמד בלשון הקדש סתפרשת לשני: טעמים האחד גזל
 ועושיק וקחת של אחרים בחזקה ובאונם, וכך ולא יחסוד איש את ארצך (שמות לד
 כד) (לט) כי אם אין פירושו כן (מ) הנה תהיה הארץ רעה (מא), ולא בא הכתוב אלא
 לשבח (מב) והטעם השני לשון תאוה בלב ולא תצא לפועל (מג) והנה לא תחסוד בית
 רעך הדבור התשיעי ולא תחסוד אשת רעך הדבור העשירי (מד) ויהיה בית רעך ואשת

ידל אור

ויהיה טעם הנחת העבד לדעת הי"א, כי
 העבד לא ינוח ומוכרה לעשות מלאכת אדוניו,
 והנה השם הוליאך מעבדות ולוך שתנוה, ואם
 תנוה אתה תזכור כי היית עבד בלי מנוחה,
 ועתה כאשר הניח ה' לך ומלאכת מנוחה לוך שינוהו
 עבדך ואמתך כמוך כדי שתזכור עבדותך הקודמת:
 (ל) וכן כתב הח' ז"ל (שמות כ, א) והנה משה פירש
 ואמר כבד את אביך ואת אמך, ואמר כאשר לוך ה'
 אלהיך, כי השכר הוא על מלזת עשה: (לא) עיין פי'
 הח' ז"ל ס: (לב) באר שיהי' היו טובים, והוא שכר
 המלזת בפירותיה בפוה"ז (רב"ה): (לג) וכד"ק "למה
 לא הפסיק המפטיק", וכ"ה בבא"י, פי' למה לא
 הפסיק המפטיק בין אנכי ובין לא יהי' לך, כי אחרי
 שהם שתי דברות היה לו ליתן סימן ההפסקה בינתיים,
 ובכל הנדפסים הגי' "למה הפסיק המפטיק" בין אנכי
 ובין לא יהיה לך, כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה

מנחת יהודה

מקורי רשי

לא היה חדיש להם (חוקוני): ה) ותזכור כי היית עבד
 כמוהו במצרים, ויפדך ה', לכן יגדל גם עבדך
 ואמתך כמוך: ו) עיין ברסב"ן מה שהעיר ע"ז:
 2 4

אונקלוס

דברים ה ואתחנן

כו 51

הַאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:
 ׀ ׀ לֹא תִרְצַח ׀ ׀ וְלֹא תִנְאֵף ׀ ׀ וְלֹא
 תִּגְנֹב ׀ ׀ וְלֹא תִעַנֶּה בְרֵעֶךָ עַד שׂוֹא:
 ׀ ׀ וְלֹא תִחַמֵּד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ ׀ ׀ וְלֹא
 תִּתְאוּהַ בֵּית רֵעֶךָ שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ
 וְאִמָּתוֹ שׂוֹרְוֹ וְחַמְרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
 לְרֵעֶךָ: ׀ ׀ חֲמִישִׁי יִטְּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 דְּבַר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהֵלְכֶם בְּהַר

לָךְ: ׀ ׀ לֹא תִקְטֹרַךְ נַפְשׁ.
 וְלֹא תִגְנוֹב. וְלֹא תִגְנוֹב
 (נַפְשָׁא). וְלֹא תִסְהֶד
 בְּחִבְרֶךָ ׀ ׀ הֵדוּתָא
 דְשִׁקְרָא: ׀ ׀ וְלֹא תִחַמֵּד
 אִתָּהּ חִבְרֶךָ וְלֹא תִרוּג
 בֵּית חִבְרֶךָ חִקְקֶהָ וְעַבְדָּהָ
 וְאִמָּתָהּ תּוֹרָהּ וְחַמְרָהּ
 וְכֹל דִּי לְחִבְרֶךָ: ׀ ׀ יִטְּ
 פְתַגְמִיָּא הָאֵלִין מִלִּי יִ
 עִם פְּלִי קְהֵלְכוֹן בְּטוֹרָא
 מִנּוּ אִשְׁתָּא עַנְוָא
 נְאֻמִּיטָתָא קָדִי רַב וְלֹא

אבן עזרא

רש"י

רעך נדבקים זה עם זה (מה) או בית רעך כלל (מו) והעד שאמר משה בספר הזה שבאר את התורה תחת לא תחמוד אמר לא תתאוה (מז) ורבים אמרו כי אין עון במחשבת הלב (מח) ואין עליהם שכר ועונש (מע) ויש ראיות רבות להשיב עליהן (נ) ולא אאריך רק אראה להם לב חורש מחשבות און (משלי ו יח) (נא) הטיבות כי היה עם לבבך (דה"ב ו ח) (נג) ולישרים בלבותם (תה' קכה ד) (נד), ופשה אמר בסוף בפסך ובלבבך לעשותו (למטה ל יד) ועיקר כל המצות ליישר הלב ורובם זכר (נד) והמזיד והשונג יוכיחום (נה): יטאת הדברים האלה. הטעם עשרת הדברים ולא הדבורים (נו): קול גדול. שלא שמעו כמוהו: ולא יסף. כי זה היה פעם

ומשפט ו): (יז) ולא תנאף. אין לשון ניאוף אלא באשת איש ו): (יח) לא תתאוה. לא תירוג אף הוא לשון חמדה ח) כמו נחמד למראה ח) דמתרגמינן דמרגג למחזי: (יט) ולא יסף. מתרגמינן ולא פסק ט) ט) לפי שמדת צער ודס אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת ולריך להפסיק ומדת הקצ"ה אינו כן לא היה פוסק ומשלל היה פוסק לא היה מוסיף) כי קולו חזק וקיים לעולם. ד"א לא יסף לא הוסיף להראות צלותו פומזי י):

יהל אור

לא יקבל עליהם לא שכר ולא עונש: (נ) ורו"ל החמירו על המחשבה עוד יותר ואמרו (יומא כע א) הרהורי עבירה קשין מעבירה: (נא) והכתוב יחשוב אומן במספר השש ששנא ה' (שס טו): (נב) ורק על המחשבה שהיה עם לבבו אמר ה' אל דוד הטיבות: (נג) ופי' הח' ז"ל שס, יתפלל המסורר, או על דרך נבואה, והטעם בלבותם, כי היושר בלב הוא, והוא היסוד, והדבור והמעשה כמו בניין: (נד) וכן פי' הח' ז"ל שס, שכל המלות עיקרם הלב, ויש מהם זכר צפה לחזק הלב, ויש מעשה כדי שיזכור צפה: (נה) ובד"ק ובבא"י "יוכיתו" שאין ענשו של זה כשל זה, המזיד חייב מיתה, והשונג בקרבן או יגלה, וזה בעבור מחשבת הלב, כי הכל תלוי במחשבה: (נו) כי משה שמר הטעמים ולא הדבורים, פי' ולא המלות

ז"ל (שמות כ, א) ואחרים אמרו כי לא תחמוד בית רעך דבור תשיעי, והדבור העשירי לא תחמוד אשת רעך, וראייתם כי השם אמר פעמים לא תחמוד, כי ההמוד הוא על שני דברים, האחד יולל למעשה כמו גזל וכו' ולא תחמוד השני הוא בלב, והנה לפי הדעה הזאת אין חכמי מכלל עשרת הדברות: (מה) זה יפרש לפי דעת האומרים שאנכי הוא דבור הראשון, ומה שכתב משה כאן לא תחמוד אשת רעך, ולא תתאוה בית רעך הם נדבקים זה עם זה ונחשבים לדבור אחד, וכן יאמר הח' ז"ל (שמות טט) גם תחמוד ותתאוה מבטן אחד ילאו: (מו) מה שאמר לא תתאוה בית רעך הוא כלל הכתוב אח"ז שכולם נכללים בשם בית: (מז) מפני שהכל אחד: (מח) ואין עליהם אזרה: (מט) אם יחשוב לטוב או למוטב הכל אחד

מנחה יהודה

מקורי רש"י

ז) וכן פי' רש"י ז"ל (שמות כ' י"ג): ח) ובדברות הראשונות כתיב לא תחמוד, ופי' רש"י ז"ל שאף הוא לשון חסדה: ט) כן ת"א כפי' הא' של רש"י, וביאורו שלא הערת ד': י) וכן פי' הרשב"ם והרמב"ן, כי כל יסף לשון תוספות

בשלה מס' ד' פ"א: ז) שמות ט"ו כ"ה: ז) עיין רש"י שמות כ' י"ג: ח) ברא', ב', ע': ט) עיין סוטה י', היה בו חסד אלא שזה בחלה ובסוף, ועיין קרני אור

דברים ה ואתחנן

אונקלוס

מתוך האש הענן והערפל קול גדול
 ולא יסף ויכתבם על שני לוחות
 אבנים ויתנם אלי: כויהי כשמעכם
 את הקול מתוך החשך וההר
 בער באש ותקרבון אלי כל ראשי
 שבטיכם וזקניכם: כא ותאמרו הן
 הראנו יהוה אלהינו את כבודו
 ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך
 האש היום הוה ראינו כי ידבר
 אלהים את האדם וחי: כב ועתה
 לפמה נמות כי תאכלנו האש
 הגדלה הזאת אם יספיקו אנהנו
 לשמע את קול יהוה אלהינו עוד
 ומתנו: כג כי מי כל בשר אשר
 שמע קול אלהים חיים מדבר

פסק וכתבנו על תרין
 לוחי אבניא ויהבנון לי:
 כ והוה כד שמעכון ית
 קלא מנו חשוכא וטורא
 בער באשתא וקרבתון
 לוחי פל רישי שבטיכון
 וזקניכון: כא ואמרתון הא
 אחזינא יי אלהנא ית
 יקרה וית רבותה וית קל
 מימרה שמענא מנו
 אשתא יומא הדין חזינא
 ארי ימלל יי עם אנשא
 ויתקום: כב וכען למא
 נמות ארי תיכלנא
 אשתא רפתא הדא אם
 מוספין אנחנא למשמע
 ית קל מימרא דיי
 אלהנא עוד ומיתין
 אנחנא: כג ארי מן פל
 בשרא די שמע קל
 מימרא דיי קימא ממלל
 מנו אשתא כותנא
 ואתקום: כד קרב את
 ושמע ית פל די יומר יי

מתוך האש כמנו ויחי: כד קרב אתה ושמע את
 כד אשר יאמר יהוה אלהינו ואת תדבר אלינו

אבן עזרא

רש"י

אחת (כו) [ד], והנה ביאר למה לא יסף (כז) ואת תדבר אלינו. התקדם את כחי
 והוא ויהי כשמעכם (כח): כא את כבודו.
 מראה האש: ואת גדלו. קולות וברקים וקול שופר: ואת קולו. עשרת הדברות ויש בדברי
 יחיד שדבור אנכי לבדו אמר השם (כט): כג קול אלהים חיים. לשון רבים כאשר
 פירשתי (ס): ומעם חיים (סא) על דעתי להפריש (סב) בין אלהים ובין הצבא (סג),
 כי לא יתנועע הוא מעצמו (סד): כד ואת תדבר אלינו. כמו אם ככה את עושה לי

קרני אור

יהל אור

[ד] ואונקלוס ויוצ"ע תרגמו ולא פסק, וכן פי' רש"י (עיון לסיל אות כ): (כו) ופי' ולא יסף עוד קול
 בתחלה, וכ"ס (ירושלמי דמגילת פ"ח ה"ה) וכ"פ רב"ס. גדול כמוהו וכן פי' רש"י בלחרונה, וכן פי' הרשב"ס
 והרמב"ן: (כח) וכמו שיבאר הכתוב, בפסוקים הבאים: (כט) עיון בפי' הה' ו"ל (שמות כ, א) וכבאורי סס:
 (ס) ברא' (א א): (סא) מה שהוסיף חיים: (סב) וכד"ק, להפריש על דעתי: (סג) כי לפעמים יאמר על לב
 מעלה שהם הכוכבים ג"כ אלהים, וכאן כשיאמר אלהים חיים הוא השי"ת שהוא חי וקיים: (סד) כי לבא השמים
 לא יתנועעו מעלמם, כי יש להם מניע שמניע אותם, ועיון (ברא' א, א, שמות ג טו) כבאורי ששם הארכתי

אונקלוס

דברים ה ואתחנן

כז 53

אֶת כָּל־אֲשֶׁר יִדְבַר יְהוָה אֶלְהֵינוּ
 אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ: כֹּה וַיִּשְׁמַע
 יְהוָה אֶת־קוֹל דְּבָרֵיכֶם בְּדַבְּרְכֶם
 אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שְׁמַעְתִּי אֶת־
 קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ
 אֵלַיךָ הַיְטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבְּרוּ:
 כֹּה מִי־יָתֵן וְהָיָה לְבַבְכֶם זֶה לָהֶם
 לִירְאָה אֶת־יְיָ וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי

אֶלְהֵנָא וְאֵת תְּמִיֵּי
 עֲמָנָא יֵת כָּל דִּי מִלֵּי יֵי
 אֶלְהֵנָא עֲמָךְ וְנִקְבֵּל
 וְנִעֲבַד: כֹּה וַיִּשְׁמִיעַ קָדְמֵי יֵי
 יֵת קָל פִּתְגָמֵי כּוֹן
 בְּמִלְלוֹת כּוֹן עֲמִי וְאָמַר יֵי
 לִי שְׁמִיעַ קָדְמִי יֵת קָל
 פִּתְגָמֵי עֲמָךְ הָדִין דִּי
 סִלְיֵי עֲמָךְ אֶתְקִינֵנוּ כָּל
 דִּי מִלֵּי: כֹּה לֵוִי דִי יֵהוּ
 לָבֵא הָדִין לְהוֹן לְמַדְחַל
 קָדְמִי וְלִסְטָר יֵת כָּל
 פְּקוּדֵי כָּל יוֹמֵי בְּדִיל

רש"י

אבן עזרא

כנקבה (יא) י. שגלגלתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי לבכם זה (סח), ודע כי שורש כל המעשים והתנועות גזרות השם (סט) וכל הנמצאים תחת השמים כחם ותולדותם כפי המערכת העליונה (ע) עם השרשים למטה (עא), וכן עם המורכבים (עב), וכן כפי תנועתם יום ויום ועת ועת כי לעולם יהיה שנוי כאשר פירש בעל ספר יצירה (עג), והחלקים יקבלו מהכללים כפי תולדתם (עד) ובעבור כח הכללים (עה) יוכלו לשטת מעט בתולדה (עה), וזה טעם ויחזק ה' את לב פרעה (שמות יא י) (עו), ובמקום אחר ויכבד לבו הוא ועבדיו (שם ט לד) (עז), והכל אמת (עח), על כן אומר (עט), ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו (ירמיה י כג) (פ), ואומר, למה תתענו ה' מדרכך (ישעי' סג יז) (פא), ומשה אומר 'בחרת בחיים (למטה ל יט) (פב) ואחר שהשם לא ימנע טוב (פג), הגה הוא אוהב להטיב ואמר הכתוב כלשון בני אדם מי יתן (פד) [ה]:

יהל אור

קרני אור

בענין זה: (פה) שם יבאר כי אתה הוא לזכר ולנקבה ואף לשון זכר לבדו, וכ"כ הרד"ק במכלל הכלל אף לזכר, אף לנקבה, ובא כן לזכר בג' מקומות, כאן, ובמדבר (יא, טו), וביהו' (כח יד): (סו) מנחי ע"ו, ושורש טוב, והו"ו נעלמת: (סז) ובד"ק "אלה": (סה) ובד"ק "על כן נכתב אחר כן והיה לבבם זה", והנה אף שיש ביד השם לעשות הכל ולתת, דברה תורה כלשון בני אדם: (סט) בא לתרץ לשון מי יתן, מפני שכבר מסר השם הרשות והצהירה ביד האדם לעשות כל מה שירצה טוב או רע, ויבאר כל זה, ויאמר, כי שרש כל המעשים והתנועות הכל מאתו ית' ומגזרתו: (ע) לפי דעתו שכל הענינים מוכרחים להיות כפי המערכת העליונה: (עא) והם הד' יסודות: (עב) שהם מורכבים מהד' יסודות, והם כל הנבראים: (עג) ובחקור האדם נבראי זה העולם, יראה שהוא בכליון תמידי ואינו נמלט מפילו כהרף עין משינוי ומהפסד: (עד) פי' כפי תכונתו ומגו: (עה) פי' בעבור גדול הכח שיש לכללים על החלקים: (עה) פי' בתולדות החלקים, ובד"ק "חללו לשנות מעט בתולדה": (עו) כי הוא סבת כל הפעולות בעולם: (עז) שפרעה ועבדיו הכבדו מעלמם את לבבם: (עח) כי שרש כל המעשים והתנועות גזרת השם: (עט) ובד"ק "יאמר": (פ) ופי' הרד"ק שם, כלומר אינו ברשותו כי אתה תשנה רצונו: (פה) ופי' הח' ז"ל שם, בעבור היות השם הסבה העליונה, היא הראשונה אמר למה תתענו: (פב) ואמר זה להורות כי ביד האדם לזאת מתחת המערכת ולבחרו בחיים: (פג) כי אין דבר רע יורד משמים העליונים הנמלאים להשפיע טובה למי שבחירתו בחיים: (פד) והרמז"ן ז"ל כתב, בעבור היות רשות האדם בידו להלדיק ולהרשיע, והכל בידי שמים חוץ מיראת

מקורי רש"י

מנחת יהודה

ב', סנהד' י"ז א': י' עיין בריות ל"ב א', ועיין רש"י תוספות: יא) כי טובח הזכר אתה, וטובח הנקבה את: דריש

כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יֵיטֵב לָהֶם
 וּלְבָנֵיהֶם לְעַלְמָם: כִּי לֵךְ אָמַר לָהֶם
 שׁוּבוּ לָכֶם לְאֱהֱלֵיכֶם: כִּי וְאַתָּה פֹה
 עֹמֵד עִמָּדִי וְאִדְבַרְהָ אֵלַיךְ אֵת
 כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים
 אֲשֶׁר תִּלְמַדְם וַעֲשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר
 אֲנִכִּי נָתַן לָהֶם לְרֵשֶׁתָּהּ:
 כִּי וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תִסְרוּ יָמִין
 וּשְׁמַאל: לֹבְבֵי הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלְכוּ לְמַעַן
 תַּחֲיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהֵאֲרַכְתֶּם יָמִים
 בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּן: ו א וְזֹאת

דַּיִטֵּב לָהֶן וּלְבָנֵיהֶן
 לְעַלְמָם: כִּי אֵלַי אָמַר לָהֶן
 שׁוּבוּ לְכוּן לְמִשְׁכְּנֵיכוֹן:
 כִּי וְאַתָּה הִנֵּה קִיִּם קִדְמִי
 וְאַמְלִל עִפְף יָת כָּל
 תְּפַקְדָּתָא וְקִימָא וְדִינָא
 דִּי תִלְפוּן וְיַעֲבִדוּן
 בְּאֶרְעָא דִּי אֲנָא יְהִיב לָהֶן
 לְסִירְתָּהּ: כִּי וְתִטְרוּן
 לְמַעַבְד כַּמָּא דִּי פְקִיד יִי
 אֶלְהֶכוֹן יִתְכוֹן לֹא תִסְטוּן
 יִמִּינָא וּשְׁמַאֲלָא: לֹבְבֵי
 אֶרְחָא דִּי פְקִיד יִי אֶלְהֶכוֹן
 יִתְכוֹן תְּהֶכוֹן בְּדִיִּל
 דְּתִיחוּן וְיִיטֵב לְכוּן
 וְהֵאֲרַכּוּן יָמִין בְּאֶרְעָא דִּי
 תִירְתוּן: א וְזֹאת תְּפַקְדָּתָא
 קִימָא וְדִינָא דִּי פְקִיד יִי

אבן עזרא

ושמאל: ל בכל הדרך. פירוש ימין
 ושמאל (פט), וזו המצוה והחקים והמשפטים
 עיקרם למען תירא אתה ובנך ובן בנך והנה
 עיקר כל הסצות אמונת הלב (ל) [ז], וכאשר
 תירא השם זה כל האדם ובעבור זה נברא
 האדם כדברי קהלת (לא), ועוד יאריכוֹן
 ימים (לג), עם הבל על האדמה (נג), ועם
 היהוד בעולם הבא (לד):

יהל אור

שמים, יאמר הכתוב כן והוא כלשון בני אדם: (פה) כי
 הדבורים היו בהר ואמר לו לך, ופי' שירד: (פה) כי
 אחר שצוה לו השם שירד, הליך יאמר ואתה פה עמוד
 עמדי אלא כונתו שירד וישוב לעמוד עמו: (פו) וככתוב
 "המלוא והחקים": (פז) עיין ריש פ' דברים (פ' ב):
 (פח) וכד"ק "והוסיף" כי אחר שאמר ועשו בדרך (פ'
 הקודם) חזר לאמר ושמרתם לעשות, להוסיף וכו':
 (פט) יבאר שכונתו בימין ושמאל, בכל הדרך אשר לוא
 ה' אתכם תלכו, ולא תסורו ימין ושמאל: (ס) וזכרמכ"ג
 הגי' "יראת השם": (לא) בקהלת (יב יג) סוף דבר
 כי זה כל האדם: (לג) וכד"ק "ימיד": (נג) והם היו
 העוה"ל: (לד) והם השרידים והיהודים בעם:

כז לך אמור להם. הטעם שירד (פה):
 כח ואתה פה עמוד עמדי. הטעם
 שישוב (פה) [ו], ובן כתוב, ואדברה אליך
 את כל הסצות החקים והמשפטים (פו), והנה
 רוב התורה מסיני נאמרה למשה, רק משה
 אמרה במדבר סיני, ובאותם אחד עשר יום
 שנסעו מסיני כפי דעתי (פז): כט ושמרתם
 לעשות. להוסיף (פח), ולא תסורו ימין

קרני אור

ל"ב טבח' בג' כתב, שהחומות כולם חעפ"י שהם שינוי
 טבע, ישנה השם איש אחד מלישי הנמצאות, אך טבע
 בני אדם לא ישנו השם כלל על כד המופת, ומפני זה השרש
 הגדול אמר מי יתן והיה לבצט זה וגו' ומפני זה בחר
 המלוא והחזקה, והגמול והעונש, ולא חמרתו זה, מפני
 שאני מחמין ששנוי טבע כל אחד מבני אדם קשה על השם
 ית' אך הוא אפשר ונופל תחת היכולת: [ו] עמדי כמו עמי,
 ופסר שגזר המלך מענין עמידה, רוצה לומר עמוד במקום
 עמדי, כלומר במקום שאני בו, ולא מצאנוהו מלבד זו כי
 אס עם המדבר בעדו, ועיין פי' ס' ז"ל (ברא' ג יב)
 ונצאורי שם: [ז] עיין ברמב"ן מה שסעיר ע"ז:

הכל נשמע את האלהים ירא, ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם: (לג) והם השרידים והיהודים בעם:

הַמִּצְוָה הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם
לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: - לְמַעַן תִּירָא אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו
וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּךָ אֹתָהּ
וּבְנֶךָ וּבֶן־בְּנֶךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן
יֵאָרְכַן יְמֶיךָ: - וְשָׁמַעַת יִשְׂרָאֵל
וְשָׁמְרַת לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִטֵּב לָךְ
וְאֲשֶׁר תִּרְבּוֹן מְאֹד כִּי אֲשֶׁר דָּבַר
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבֹת
חֶלֶב וְדָבָשׁ: פ שִׁיר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל

אֲלֶהֶבּוֹן לְאַפָּא יִתְכוּן
לְמַעַבְד בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן
עֲבַדִּין תְּמָן לְמִירְתָּהּ:
ב בְּדִי דְתִדְחֵל קָדָם יי
אַלְהֵךְ לְמַטְר יֵת קָר
קִימוּהִי וּפְקוּדוּהִי דִי אֲנָא
מְפַקְדָךְ אֶת וּבְרָךְ וּבֵר
בְּרָךְ קָר יוּמֵי חַיֶּיךָ וּבְדִי
דִּי זִרְכוּן יוּמֶיךָ: ג וְתִקְבֵּל
יִשְׂרָאֵל וְתִטְר לְמַעַבְד דִּי
יִיטֵב לָךְ וְדִי תִסְגּוֹן לְחֻדָּא
כְּמָא דִּי מְקִיר יי אֲלֵהָא
דְאַבְהֵתָךְ לָךְ אֶרְעָא
עֲבָד א חֶלֶב וְדָבָשׁ:
ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יי אֲלֵהָנָא

אבן עזרא

רש"י

ג ושמרת לעשות. והנה אצוך ישתשמור אשר
ייטב לך: ארץ זבת חלב. דבק עם לרשתה (ה)
והנה הוא רחוק ממנו (ב), או יהיה חסר ביות (ג),
כמו הנמצא בית ה' (מ"ב יב יא) [א], ומה
שהעתיקו קדמונינו ז"ל על קריאת שמע הוא
האמת ואין צורך לחפש (ד), דע כי זה השם
הנכבד הוא שם העצם (ה), ואם כן מה טעם
לאמרו פעם שנית (ו), והתשובה כי אדם שם עצם, ושם מקרה שאיננו כן (ז), ואם הוא (ח)
נקרא מעצם האדמה (ט), וכן זה (י) והעד השם שהוא סמוך אל צבאות (יא), או העיקר
הוא אלהינו ונכפל כמו כן לומר אחד (יב), והטעם לבדו (יג), וראויות עד אין חקר יש,
כי השם אחד, והפסוק שאמר "ביום ההוא יהיה ה' אחד" (זכריה יד ט) (יד), על מחשבות בני
אדם (טו), והנכון בעיני שהוא דבק עם מלך, כי בן כתוב "והיה ה' למלך על כל הארץ"

הגבורה ולא ללמוד ממני: (ד) ה' אלהינו
ה' אחד. ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי
העובדי כוכבים הוא עתיד להיות ה' אחד (א)
שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה צרורה
לקרוא כולם בשם ה' (ב) ונאמר ביום ההוא
לאמרו פעם שנית (ו), והתשובה כי אדם שם עצם, ושם מקרה שאיננו כן (ז), ואם הוא (ח)
נקרא מעצם האדמה (ט), וכן זה (י) והעד השם שהוא סמוך אל צבאות (יא), או העיקר
הוא אלהינו ונכפל כמו כן לומר אחד (יב), והטעם לבדו (יג), וראויות עד אין חקר יש,
כי השם אחד, והפסוק שאמר "ביום ההוא יהיה ה' אחד" (זכריה יד ט) (יד), על מחשבות בני
אדם (טו), והנכון בעיני שהוא דבק עם מלך, כי בן כתוב "והיה ה' למלך על כל הארץ"

קרני אור

יהל אור

(א) הכתוב בפסוק א': (ב) בשני פסוקים: (ג) ויהיה [א] עיין ברמז"ן מה שבעיר ע"ז:
טעמו אשר ייטב לך וגו' בארץ זבת חלב ודבש: (ד) ר"ל שמצוה לקראתה ביום ולשנותה כלילה,
ושאר דיניה הוא האמת ואין צורך לחפש: (ה) באמרו שמע ישראל ה' אלהינו הוא שם העלם: (ו) לומר ה'
אחד: (ז) ר"ל שאיננו שם עלם: (ח) מלות "ואת הוא" ע"ס: (ט) פי' ונקרא כן בעבור שהוא מעלם
האדמה, וכן כתב הח' ז"ל (ברא' ב ח) וגם יהפוך להיותו כן, בעבור שהוא שם נחלץ מהאדמה, והוא
יהיה שם עלם, ושם תואר: (י) וכן שם השם, עלם ומקרה: (יא) וכן יאמר הח' ז"ל כפי' הקלר (שמות
לד ו) "וכבר פירשתי לך שהוא סמוך אל זבחות, כי פעם הוא שם עלם, ופעם הוא שם מדה", פי'
שהוא שם תואר, וכ"ה (יסוד מורה שער יב) ועיין (שמות ג טו) וזבאורי שם: (יב) וכמוטע הגי' לומר
שהוא אחד" וז"ל ק"ו ונכפל כמו כן אחד": (יג) וכל להודיע שה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד, ר"ל לבדו,
ושאין יהי כיהודו: (יד) דמשמע רק שיהיה לעתיד ולא עתה: (טו) שכל זמן שיש עכו"ס בעולם לא נכר

במדי י"א ט"ו: א) עיין ספרי: ב) לפניה ג' ע': זכריה 4

דברים ו ואתחנן

אונקלוס

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד׃ הַוָּאֵהֶבֶת׃
 אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לֵבְךָ וּבְכָל־
 נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים׃
 הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל־

אכן עזרא רש"י

יהיה ה' אחד ושמו אחד (ג): (ה) ואהבת.
 עשה דבריו מאהבה (ד) אינו דומה עושה
 מאהבה לעושה מיראה העושה אלל רבו מיראה
 כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו (ה): בכל
 לבבך. בשני ילריך (ו) (ז) ד"א בכל לבבך
 שלא יהיה לבך חלוק על המקום (ז): ובכל
 נפשך. אפילו הוא נוטל את נפשך (ח):
 ובכל מאורך. בכל ממונך (ט) יש לך אדם
 שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל
 מאורך. ד"א (ב) בכל מאורך בכל מדה ומדה
 שמודד לך בין במדה טובה בין במדת
 פורענות (י) וכן צדוד הוא אומר כוס ישועות
 אשא וגו' לרה ויגון אמלא וגו' (יא): (ו) והיו
 הדברים. מהו האהבה והיו הדברים האלה
 שמסוך כך אחת מכיר בהקב"ה ומחזק בדבריו (יא):
 לא יהיו צעניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה (ג) (יב) אלא כחדשה שהכל רלין לקראתה.

ביום שהוא יהיה ה' (סלך) אחד ושמו אחד
 (צפניה שם) (טו) בטעם, כי אז אהפוך אל
 עמים שפה ברורה (צפניה ג ט), והנה כל
 העולם ידברו שפה אחת (יו) על כן יהיה שם
 ה' אחד: ה' ואהבת. ואחר שאין לנו אלוה
 אחר רק הוא לבדו חייב אתה שתאהבנו (יח),
 כי אין לנו אלוה אחר: בכל לבבך ובכל
 נפשך. הלב הוא הדעת, והוא כנוי לרוח
 המשכלת, כי הוא המרכבה הראשונה (יט) [ב],
 וכן חכם לב קונה לב (כ) [ג]: נפשך, הוא
 הרוח שבנוף, והיא המטאווה וכחה נראה
 בכבוד (כא): מארך. מטעם מאד מאד והטעם
 לרוב אהוב אותו בכל מה שתוכל (כב),
 ותהיה אהבה נמורה בלב (כג): והיו הדברים
 האלה. אמרו המכחשים על עשרת הדברות (כד),
 ועליהם נאמר וכתבתם על סוזות ביתך (כה)

יהל אור

קרני אור

עוד אחדותו אבל אז יכירו כולם כי ה' אחד ואין
 חלוק מצלעדו: (טז) וכן פי' ה' ז"ל שם, והיה למלך,
 ישרת בעבור המלה האחרת, וככה הוא ביום ההוא
 יהיה ה' למלך אחד, ושמו אחד, הוא השם הנכבד
 (הוא שם בן ארבע אותיות) הנודע על יד משה עבדו,
 ויקרא (אז) צפי הכל ככתיבתו: (יז) וכן פי' ה'
 ז"ל שם, בשפה ברורה הוא לשון הקדש, שבה לבדה נקרא השם הנכבד: (יח) ושתיים. המלות מאהבה
 כי המקיימם מיראה, אין עבודתו עבודה שלמה (רב"ח): (יט) כי הלב הוא המרכבה הראשונה לכל
 הכחות: (כ) לא נמלא פסוק כזה וברמז"ן הגי' וכמהו, חכם לב יקח מלות" והוא (כמשלי י, ח):
 (כא) עיין פי' ה' ז"ל (קהלת ז ג): (כב) והענין שלא יהא ממונו חביב עליו מן המלות: (כג) פי'
 ואז תהיה האהבה גמורה כלב: (כד) כ"ה צ"ה המצהר, שכתב, והם עשרת הדברים, והם עיקר
 כל המלות, כמו שהארבעה עבשים שרש לכל הויה שבעולם השפל: (כה) וכן וקשרתם לחות על ירך כתב
 המצהר, שהם עשרת הדברים, וכן דעת בעל הכתר, ודעתם שכל זה נאמר דרך משל ומליצה,
 כמו כתבם על לוח לבך (משלי ג ג, ו' ג), וכן דעת יפת, וכל הקראים הראשונים והאחרונים

[ב] עיין יהל אור, וכן כתב המורה בפ' ל"ט מהסלק
 הראשון, אמנם נאמר ואהבת את ה' חלוק בכל לבבך
 פירושו חלוק בכל כחות לבך, כלומר כחות הגוף כולם,
 כי המלות הכל מן הלב: [ג] הלב משכן נפש החכמה,
 ולפי שהוא האבר הראשון בניצרת האדם, והאחרון אשר
 ימות בכל אנרי הגוף על כן אמר בכל לבבך, כלומר עד
 ז"ל שם, בשפה ברורה הוא לשון הקדש, שבה לבדה נקרא השם הנכבד: (יח) ושתיים. המלות מאהבה
 כי המקיימם מיראה, אין עבודתו עבודה שלמה (רב"ח): (יט) כי הלב הוא המרכבה הראשונה לכל
 הכחות: (כ) לא נמלא פסוק כזה וברמז"ן הגי' וכמהו, חכם לב יקח מלות" והוא (כמשלי י, ח):
 (כא) עיין פי' ה' ז"ל (קהלת ז ג): (כב) והענין שלא יהא ממונו חביב עליו מן המלות: (כג) פי'
 ואז תהיה האהבה גמורה כלב: (כד) כ"ה צ"ה המצהר, שכתב, והם עשרת הדברים, והם עיקר
 כל המלות, כמו שהארבעה עבשים שרש לכל הויה שבעולם השפל: (כה) וכן וקשרתם לחות על ירך כתב
 המצהר, שהם עשרת הדברים, וכן דעת בעל הכתר, ודעתם שכל זה נאמר דרך משל ומליצה,
 כמו כתבם על לוח לבך (משלי ג ג, ו' ג), וכן דעת יפת, וכל הקראים הראשונים והאחרונים

מקורי רש"י

מנחת יהודה

ג) זכריה י"ד ט': ד) ספרי, פס"ז: ה) ספרי, פס"ז,
 ילקוט תתל"ז: ו) ספרי, פס"ז, ברכות כ"ד ח' מדרש
 אגדה, ילקוט שם: ז) ספרי, ברכות שם, ילקוט שם:
 ח) ספרי, ברכות ס"א ב', פס"ז, מדרש אגדה, ילקוט
 שם: ט) ספרי, ברכות שם, פס"ז, מדרש אגדה, ילקוט
 שם: י) ספרי, ברכות כ"ד ח', פס"ז, מדרש אגדה,
 ילקוט שם: יא) תה' קט"ז, ג' וי"ג: יא*) ספרי, ילקוט
 שם: יב) ספרי, פס"ז, מדרש אגדה, פס"ז, ילקוט תת"מ:
 ספרי

א) דריש בן גמא שלא נאמר בכל לבך, ואמר לבבך,
 שני לבבות: ב) ומה שיפרש ד"א, כי לפי פי' הראשון,
 מאחר שנהוב בכל נפשך, למה הוצרך לומר בכל מסונך,
 דאע"ג דאמר שעמא לפי שישיאדם שטמונו חביב עליו
 סנופו וכו', אפילו הכי היה די שידבר הכתוב בהוא
 ורגילות רוב בני אדם להיות גופם חביב עליהם יותר
 מטמונם, לכך פי' ד"א בכל מדה שהוא מודד לך וכו'
 (רע"ב: ג) פי' שאין אדם מחשיבה בעיניו:
 תתל"ט: יב) ספרי, פס"ז, מדרש אגדה, פס"ז, ילקוט תת"מ:
 8 4

אונקלוס

דברים ו ואתחנן

כט

**לְבַבְךָ : וּשְׁנַנְתָּם לְבִנְיָהּ וּדְבַרְתָּ
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתֶּךָ
בַּדֶּרֶךְ : וּבְשִׁבְבְךָ : וּבְקוֹמְךָ :
ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדְךָ וְהָיוּ**

דִּין עַל לְבַבְךָ : וּשְׁנַנְתָּם
לְבִנְיָהּ וּתְמַלֵּל בְּהוֹן
בְּמִתְבַּבְךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְמִלְכֶךָ בְּאֶרְחָא
וּבְמִשְׁבְּבְךָ וּבְמִקוּמְךָ :
ח וּתְקַשְׁרֵנּוּן לְאוֹת עַל־יָדְךָ
וְהָיוּ לְתַפְלִין בֵּין עֵינֶיךָ :
רש"י

אבן עזרא

והאמת כל המצות (כו) : וּשְׁנַנְתָּם. מגזרת חץ שנון (משלי כה יח) (כז), וידוע איך ישונן החץ (כת) הנה נראה כי עיקר כל האדם עבודת השם ועבודתו להכיר פעליו, והמעתיקים העתיקו שעת קריאת שמע (כט) וכלנו נסמך עליהם : בשבתך. דבק עם ודברת בם (ל) : ובשבבך. לישן (לא), כי אין מצוה על הישן, והנה ודברת בם בפה ובלב (לכ) : ח וקשרתם לאות על ירך. מפורש (לג) : לטוטפות. אין למלה הזאת ריע במקרא, והמכחשים אמרו (לד) שהוא מגזרת, והטף אל דרום (יחז' כא ב) (לה), וזה לא יתכן (לו) כי שרש הטף נטף. וזה (לז) חסר נו"ן שגמרא חזי חזי רכב ישראל וגו' יט) : ודברת בם. שלא יהא עיקר דבורך אלא צם כ) טעם עיקר ואל תעסם טפל : ובשבבך. יכול אפילו שכב בחלי היום ת"ל ובקומך יכול אפילו עמד בחלי הלילה ת"ל בשבתך צביתך ובלכתך צדך דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה ח) כא) : ח וקשרתם לאות על ירך. אלו תפילין סזרוע ט) : והיו לטוטפת בין עיניך. אלו תפילין סבראש ועל סס מנין פרשיותיה י) נקראו טוטפות טט בכתפי שמים פת באפריקי שמים בב) :

דיוטגמא מלות הגשיא הכחה במכתב ד) : (ז) ושננתם. לשון חדוד הוא סיהיו מחודדים צפיד ה) טאס ישאלך אדם דבר לא תהא לריך לגמגם צו אלא אמור לו מיד יג) : לבניך. אלו התלמידים ו) יד) מלינו בכל מקום שהתלמידים קרוים צנים שנאמר צנים אהם לה' אלהיכם טו) ואומר צני הנביאים אשר צבית ו*) אל טו) וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל קראם צנים שנאמר ועתה צני אל תשלו יז) וכשם שהתלמידים קרוים צנים שנאמר צנים אהם לה' אלהיכם יח) כך הרב קרוי אב ז) שנאמר חזי חזי רכב ישראל וגו' יט) : ודברת בם. שלא יהא עיקר דבורך אלא צם כ) טעם עיקר ואל תעסם טפל : ובשבבך. יכול אפילו שכב בחלי היום ת"ל ובקומך יכול אפילו עמד בחלי הלילה ת"ל בשבתך צביתך ובלכתך צדך דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה ח) כא) : ח וקשרתם לאות על ירך. אלו תפילין סזרוע ט) : והיו לטוטפת בין עיניך. אלו תפילין סבראש ועל סס מנין פרשיותיה י) נקראו טוטפות טט בכתפי שמים פת באפריקי שמים בב) :

יהל אור

שהוא דרך משל, ושהוא כמו קשרם על לוח לבך תמיד, גם וכתבתם על מזוזות ביתך, כמו כתבם על לוח לבך (משלי ג ג) והח' ז"ל סתר דעתם שם, וביאר שהוא כמשמעו, על כן לא נזכרו מיד פסוקו : (לד) וזה נמצא אלל יפת, דוד אלפאסי, עלי בן סלימאן, בעל המבחר ואחרים, אולם נראה כי ענין קדם להם צפי' זה, כי הוא חלק על הרצנים בענין תפילין (הרה"ח א"ח הרכבי צם' המלות לענן ז' 142) : (לה) ופי' כמו דבר, עיין צפי' הה' ז"ל (שמות יג טו) וכבאורי שם : (לו) וכן כתב הח' ז"ל שם, והוא רחוק צפיני : (לז) סי' לטוטפת :

והרה"ח ר"ח א"ח הרכבי (ס' המלות לענן ז' 142) כתב שיטער שבעל המאמר הזה הוא ענין, עיין למטה (אות לג) : (כו) מה שיאמר, והיו הדברים האלה, הם כל המלות שבתורה : (כז) וכן פי' רש"י והרשב"ם ז"ל : (כח) שינון ההן ידוע שהוא בהולכה והבאה, כן ד"ח יחזור בהם כמה פעמים, ויהיו מחודדין צפיד : (כט) עיין ספרי שהאריך לבאר כל הדעות משעת ק"ש : (ל) אף שמלת "כס" הוא צטעם מפסיק : (לא) פי' בשעה שאתה הולך לישן : (לב) פי' בשעה שאפשר בפה ידבר צפה, ואם אין באפשרי צפה יהרהר בלבו : (לג) בשמות (יג ט), ושם הרחיב לבאר בזה הדעות שחולקין על אכותינו הקדושים, ואומרים

מקורי רש"י

יג) ספרי, קדושין ל', א', פס"ז, מדרש אגדה, ובשינוי לשון בטולם, ילקוט שם : יד) ספרי, פס"ז, ילקוט תמ"ח : טו) למטה י"ד א' : טז) מ"ב ב' ג' : יז) ובכתוב, בני עתה אל משלו, (דכ"ב כ"ט י"ח) : יח) למטה י"ד א' : יט) מ"ב ב' י"ב : כ) ספרי, ילקוט תמ"ב : כא) ספרי, עיין ברכות י', כ', מדרש אגדה, פס"ז, ילקוט תמ"ב : כב) תנומעס א'

מנחת יהודה

ד) וכן ד"מגמא, ד"מגמא ופי' ציווי וגזירה, ובפסי' דר"כ סי' בחדש השלישי "בפרודונמא" ופי' דת וגזרה, עיין רשב"ם למטה ז' י"א : ה) עיין רש"י (למטה כ"ח ל"ז) ובמ"א ס' ז', ובדה"ב ז' כ') : ו) שאל"כ מי שאין לו בנים יפטר : וי) ובכתוב "בית אכ" : ז) לפי שהבן הוא מטאמר הסצטרף, כי בהכרח יש לו אב, וא"כ מי הוא האב אם נאמר האב אשר ילדו, הא לא שויך כאן, דלא קרינן לתלמידים בנים מצד ההולדה, אלא מצד

הלמוד, ולזה יבאר כשם שחתלמידים קרויים בנים, כך חרב קרוי אב (הזכרון) : ח) דלאו כשיקום וישכב דוקא אלא בזמן שכיבת כל העולם וקיסתם : ט) בכרך אחד ובקשר אחד : י) שמשמע ד' פרשיות :

דברים ו ואתחנן

אונקלוס

לְשִׁטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ : ט וּכְתַבְתֶּם
עַל־מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ : ס וְהָיָה
כִּי־יִבְיֵאָהוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְאֵבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לְךָ עָרִים
גְּדֹלוֹת וְטָבֹת אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ :
י וּבְהַתִּים מְלָאִים כָּל־טוֹב אֲשֶׁר לֹא־
מָלְאָתָּ וּבְרַת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־
הֶצַּבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־
נִטְעַתָּ וְאֶכְלָתָּ וְשִׁבַּעְתָּ : יב הַשְׁמַר
לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר
הוֹצִיאָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבַּיִת
עַבְדִּים : יג אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִירָא

ט וְתִכְתְּבוּן עַל מְזוֹזוֹן
וְתִקְבְּעוּן בְּסָפֵי בֵיתְךָ
וּבִתְרָעֶיךָ : י וְיָהִי אֲרִי
יַעֲלֶנְךָ יי אֶלְהֶךָ לְאַרְעָא
דִּי קָיִים לְאַבְרָהָם
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
לְמַתְּן לְךָ קְרוֹוִן בְּבָרְכָן
וְטָבִין דִּי לָא בָנִיתָ :
יא וּבְהַתִּין מְלָן כָּל טוֹב דִּי
לָא מָלִיתָ וּגְבִין פְּסִינָן
דִּי לָא פְּסִלְתָּא פְּרָמִין
וְזֵיתִין דִּי לָא נִצְבַּתָּא
וְתִיכּוּל וְתִשְׁבַּע :
יב אֶסְתַּמַּר לְךָ דִּילְמָא
תְּנִישִׁית (דְּחִלְתָּא דִּי) דִּי
אֶפְקֶךָ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
מִבַּיִת עַבְדוּתָא : יג יֵת יי
אֶלְהֶךָ תְּדַחֵל וְקַדְמוּתִי

אבן עזרא

וכפול הטי"ת : וכתבתם. גם אמרו יהוא כמו קשרם (לח), ואחר שקבלו אבותינו האמת נעזבו אלה הבודאים מלבם (לט) : יא כל טוב. בשור"ק תחת חול"ם כי יתחלפו (מ), כי איננו סמוך (מא) : יב וטעם מבית עבדים. ישלא היו לך ערים ובתים מלאים (מג) : יג תירא. שלא תעשו סצות לא תעשה (מג) :

רש"י

(ט) מזוזות ביהך. מזוזת כסיב שאין לריך אלא אחת (יא) כג) : ובשעריך. לרבות שערי חלרות ושערי מדינות ושערי עירות (יב) כד) : (יא) חצובים. לפי שהוא מקום טרסין וסלעים נופל בו לשון חליצה (יג) : (יב) מבית עבדים. כתרגומו מכית עבדותא מנוקוס שהייתם גם

יהל (לח) עיין לעיל (אות לג) : (לט) וכן כתב הח' ז"ל (שמות טס) כפי' הקלר, וי"ח מטעם, והספ' אל דרוס (יהו' כח ב) והפי' השני להיות כמשמעו, לטעות תפילין של יד ושל ראש, וכעבור שהעתיקו כן הו"ל, בטל הפי' הרמזון, כי אין עליו עדים נאמנים כמו שיש לפירוש השני" ועיין ביאורי טס :

מנחת יהודה

יא) בעל ס' הוכרין הקשה רבשלמא אי הוי כתיב מזוזות חסר וי"ו תנינא שהיא וי"ו הרבוי הזה משמע חרא בדררשינן גבי לוחות לחת כתיב, אבל הכא הואיל ונכתבה וי"ו הרבוי, אע"ג דחסרת וי"ו קדמאה מה איכפת לן, לעולם תרי ששמע, וכתב שפדרש זה שהבוא רש"י ו"ל לא השיגה ידי לדעת איזה הוא מקומו, ועיין מ"ש מנחת שי (שכות י"ב ז') וכאן, ועיין הבנת המקרא, ובזכור לאברהם בלקושים בסופו, ועיין בריב"א שחקשה ג"כ דבמסורת הוא מלא בוי"ו בין זי"ן לתי"ו, ותירץ דמצינו שהתלמוד חלוק על המסורת, ובפסרי ובמנחות ל"ד א' שומע אני מעופ מזוזות שתיים, כשהוא אוסר מזוזות בפרשה שניה (למשה י"א כ') שאין ת"ל הוי רבוי אחר רבוי ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט, מעט הכתוב למזוזת אחת : יב) ודוקא כשיש בהן דירה לשומר העיר, וזהו לשון ביהך ובשעריך, כלומר שצריך דומיא דביתך : יג) כי היה ראוי שיאמר ובורות חסורים, דלשון חציבה לא שייך אלא

אור (מ) כי התנועות יתחלפו : (מא) למלה שאהריה, כי בא כאן מוכרת : (מב) יזהיר הכתוב, כי ברכות הטובה והשלוה, שזכור ימי עניו ומרודו שהיה עבד במלרים ולא הוי' לו שס ערים ובתים כמו עכסין (רמב"ן ורמ"ח) : (מג) וברמב"ן וכסור הגי', שלא תעבור על מלות ל"ת :

מקורי רש"י

כא י"ד, סנכד' ד' ב', מנחות ל"ד רע"ב, ועיין שמות י"ג ט"ו, ובמקו"ב רש"י טס אות מ"ד : כג) עיין מנחת יכוד : כד) ספרי, יומא י"א א', מדרש אגדה, פס"ו, ילקוט

וְאֵתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִשְׁבַּע: יד לֹא תִלְכֹּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיכֶם: טו כִּי אֵל קָנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ פֶּן יֵחָדֵד אִפְּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ: וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס טו לֹא תִנְסֹן אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיכֶם כַּאֲשֶׁר נָסִיתֶם בַּמִּסָּה: ז' שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת־יְהוָה אֱלֹהֶיכֶם וְעַדְתֵּינִי וְחֻקֵּי אֲשֶׁר צִוָּךְ: יח וְעֲשִׂיתָ

אֶת־פְּלֶחֶ וּבִשְׁמֵהּ תִקְיִם: יד לֹא תִהְכֹּן בְּתַר מַעֲוֹת עַמְמֵיָא מִמַּעֲוֹת עַמְמֵיָא דִּי בְּסַחְרֵי־כֹּחַ: טו אֲרִי אֵל קָנָא יי אֱלֹהֶיךָ שְׂכֵנְתָהּ בִּינְךָ דִּילְמָא יִתְקַף רַגְזָא דִּי אֱלֹהֶיךָ בְּךָ וְיִשְׁצַף מֵעַל אִפֵּי אֲרַעָא: טו לֹא תִנְסֹן קָדָם יי אֱלֹהֶיכֹן כַּמָּא דִּי נִסְתֹן בְּנִסְיָתָא: יי מִטַּר תִּטְרוֹן־יִת פִּקוּדֵיָא דִּי אֱלֹהֶיכֹן וְסִהְדוּתָהּ דְקִימוּהִי דִּי פִקְדָךְ: יח וְתַעֲבֹד דְכָשֵׁר וְדִתְקֹן

רשי

אבן עזרא

תעבוד: במצות עשה (מד): ובשמו תשבע. לא בשם אלהים אחרים, להקים דבר ולכרות ברית (מה), וכן „תשבע כל לשון“ (ישעי' מה בד) רק באמת (מו), והטעם שלא יהיה לך אלוה שתשבע בשמו רק שם השם לבדו, על כן כתוב אחריו, לא תלכון אחרי אלהים אחרים (מז): טו במסה, שם מקום הנזכר, ויקרא שם המקום מסה (שמות יז) ונפתח הבי"ת (מח), כמו „וזבח וצלמונע בקרקר“ (שופ' ח י), ויפקדם בטלאים (ש"א טו ד) (מט), ושם פירשתיו (נ), והטעם שאמרו, היש השם בקרבנו (שמות שם) (נא) [ד] ואם הוא נעבדנו (נב) רק אין לך צורך (נג), לבר שתשמור מצותיו ואם אתה תעשה הטוב בעיניו יעשה לך כל טוב ויהדוף את כל

עבדים יד): (יג) ובשמו תשבע. אם יש צד כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע טו) כה): מאלהי העמים אשר סביבותיכם. והוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם הולך להזהיר עליהם ביותר: טו) במסה. כשילאו ממלכים שנסוהו במים טו) שנאמר בקרבנו (שמות שם) (נא) [ד] ואם הוא נעבדנו (נב) רק אין לך צורך (נג), לבר שתשמור מצותיו ואם אתה תעשה הטוב בעיניו יעשה לך כל טוב ויהדוף את כל

יהל אור

קרני אור

רגע האחרון של מיתה (רב"ח): [ד] וכן פי' רש"י ז"ל, ולכן דינו כשם החומר, וכאלו יקרא שמו מקום המסע וכוונתם לבאר ה"א הדעת במלת במסה, שלא יתכן על שם חשבע, ואין זה מלוא עשה שיסב (רב"ח): (מו) וכן פי' רש"י ז"ל שם: (מו) וכד"ק „לא תלכון ולא תנסו“: (מח) הבי"ת מן „במסע“: (מט) אלה השלשה ביחוד באו נפת"ה שלא כמשפט, כי הפת"ח יבוא במקום ה"א הידיעה, ואין ה"א הידיעה נוטל על שם מקום: (נ) אין אללנו פירושו על נביאים ראשונים: (נא) וזה היה ברפידים בבקשת המים, וכן פי' רש"י ז"ל ופי' „מסה“ על נסותם את ה', ועיין קרני אור: (נב) פי' ואם הוא בקרבנו אזי אז נעבדנו: (נג) לנסות את ה':

(מד) ועיין ברמב"ן מה שהעיר ע"ז: (מה) פי' כשהיה לך להשבע לקיים ולעשות חיוב דבר שתרצה, לא תשבע בשם אלהים אחרים, רק בשם ית' לבדו וזהו, ובשמו חשבע, ואין זה מלוא עשה שיסב (רב"ח): (מו) וכן פי' רש"י ז"ל שם: (מו) וכד"ק „לא תלכון ולא תנסו“: (מח) הבי"ת מן „במסע“: (מט) אלה השלשה ביחוד באו נפת"ה שלא כמשפט, כי הפת"ח יבוא במקום ה"א הידיעה, ואין ה"א הידיעה נוטל על שם מקום: (נ) אין אללנו פירושו על נביאים ראשונים: (נא) וזה היה ברפידים בבקשת המים, וכן פי' רש"י ז"ל ופי' „מסה“ על נסותם את ה', ועיין קרני אור: (נב) פי' ואם הוא בקרבנו אזי אז נעבדנו: (נג) לנסות את ה':

בוקורי רשי

מנהת יהודה

באבנים, לכן יפרש לפי שהוא מקום פרשין וסלעים וכו': (ד) פי' אין עבדים תאר למצריים דאדרבה פושלים היו עבדים בכל אוריינת ה"א סבית עבדותא, ופי' סבית עבדים סן הסקום שהייתם שם עבדים: טו) והחוקוני יפרש, ובשמו תשבע, אינו אומר תשבע על משקל תשבע, אלא תשבע, הראה לכל שאתה מושבע בשמו כשישבעוך אחרים בשמו אל תעבור על השבועה לפי שהוא אדוניך, ועיין למטה י', כ': טו) הבי"ת נקודה פת"ח, והס"ם בדגש, ופי' במסה הידועה, כשיצאו מצרים ונסוהו במים:

תתמ"ב: כה) עיין למטה י', כ': עליהם, אלא תאר לישראל, מתחת יד אותם שהייתם להם. עבדים, וכאלו כתרוב סבית העבדות, ולכן כל סבית עבדים בכל אוריינת ה"א סבית עבדותא, ופי' סבית עבדים סן הסקום שהייתם שם עבדים: טו) והחוקוני יפרש, ובשמו תשבע, אינו אומר תשבע על משקל תשבע, אלא תשבע, הראה לכל שאתה מושבע בשמו כשישבעוך אחרים בשמו אל תעבור על השבועה לפי שהוא אדוניך, ועיין למטה י', כ': טו) הבי"ת נקודה פת"ח, והס"ם בדגש, ופי' במסה הידועה, כשיצאו מצרים ונסוהו במים:

הַיֵּשֶׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן
 יֵיטֵב לָךְ וּבָאת וּיְרַשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ
 הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
 לְאַבְרָהָם: יֵשׁ לְהִדְרֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ
 מִפְּנֵיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס כִּי
 יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה
 הָעֵדוּת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
 עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם: כֹּא וְאָמַרְתָּ
 לְבִנְךָ עֲבָדִים הָייִנוּ לְפַרְעֹה
 בְּמִצְרַיִם וַיִּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם
 בְּיַד חֲזָקָה: כב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת
 וּמִפְתִּים גְּדֹלִים וְרַעִים א בְּמִצְרַיִם
 בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:
 כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הֵבִיא
 אֶתָּנוּ לָתֵת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: כד וַיִּצְוֵנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
 הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ

קדם יי בדיק דייטב קך
 ותעול ותירת ית ארעא
 טבתא די קיים יי
 לאברהם: יש למתבר ית
 כל בעלי דבבך מקדמך
 פמא די מלי יי: כ אר
 ישאלך בך מחר
 למימר מא סהדותא
 וקיימא ודיניא די פקיד יי
 אלהנא יתכון: כא ותימר
 לבנך עבדן הוינא
 לפרעה במצרים
 ואפקנא יי מסצרים
 בידא תקיפא: כב ויהב יי
 אתין ומופתין דברבין
 ובישין במצרים בפרעה
 ובכל אנש ביתה
 לעיננא: כג ויתנא אפק
 מתמן בדיק לא עלא
 יתנא למתן קנא ית
 ארעא די קיים
 לאברהם: כד ופקדנא יי
 למעבד ית כל קיימא
 האלין למדחל ית יי

אבן עזרא

רש"י

אויבך: יש להדוף. ה"א להדוף שורש והעד
 הדפו (בסד' לה כב) (נד): כ מה העדה.
 הטעם למה זה העיל עלינו בינות בני אדם (נה),
 ואמרת כי השם פדנו מבית עבדים, והנה
 עשה לנו זאת הטובה, והנה חייבים אנחנו
 ליראה את שמו (נו), כי כבר הכרנו כי הוא
 יהל אור

היט ה' בקרבנו כו): (יח) הישר והטוב.
 זו פסרה לפנינו משורת הדין יו): (יט) כאשר
 דבר. והיכן דבר כו) והמותי את כל
 העם וגו' כח): (כ) כי ישאלך בנך
 מחר. יש מחר שהוא אחר זמן יח) כט):
 אור

(נד) וענינו דהיפה: (נה) שיטאל תחלה על מה יעידו חלה המלות הנקראים עדות, והם לעול על בני אדם:
 (נו) ועלינו לקבל עול מלכותו:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

יו) וכן א"ל חישר זו לפנינו משורת הדין והכונה בזה,
 כי בחולה אמר שהשטור עדותיו וחקיו אשר צום, ועתה
 יאמר גם כאשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר
 בעיניו. כי הוא אוהב הטוב והישר, ואו"ל לא חרבה ירושלים אלא שדנו דין תורה (ב"מ ל', ב'): יח) פי
 אינו

כו) שמות י"ו ז': כו) סמרי: כח) שמות כ"ג כ"ו):
 כט) סמרי, מכילתא בל':

דברים ז ואתחנן

אונקלוס

תִּקַּח לְבַנְךָ: ד כִּי יִסִּיר אֶת־בְּנֶךָ
 מֵאַחֲרַי וְעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
 וְחָרָה אַף־יְהוָה בְּכֶם וְהִשְׁמִידֶךָ
 מֵהָרָ: ה כִּי־אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם
 מִזְבַּחַתֵּיהֶם תִּתְּצוּ וּמִצְבַּתֵּם
 תִּשְׁבְּרוּ וְאֲשִׁירֵהֶם תִּגְדְּעוּן
 וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ: ו כִּי עִם
 קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ
 בָּחַר וַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהִיּוֹת לְךָ לְעַם
 סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי
 הָאָדָמָה: ז לֹא מֵרַבְּכֶם מִכָּל־

לְבַרְךָ: ד אֲרִי יִשְׁעִין ית
 בְּרַךְ מִבְּתַר פְּלִחְנִי
 וַיִּפְלַחוּן לְטַעוֹת עַמְמֵיָא
 וַיִּתְקַף רְגֵזָא דִּי בְכוּן
 וַיִּשְׁעֵךְ בְּפִרְעֵי: ה אֲרִי אִם
 כִּדִּין תַּעֲבִידוּן לַחֲוֹן
 אֲנִירֵיהוּן תִּתְּרוּ עֵינֵי
 וּקְטַתְהוּן תִּתְּרוּן
 וְאֲשִׁירֵיהוּן תִּקְוֵן צִוִּין
 וְצִלְמֵי טַעוֹתְהוּן תִּוְקְדוּן
 בְּנוֹרָא: ו אֲרִי עִם קָדִישׁ
 אֶת קָדִים יִתְּלֵךְ בְּךָ
 אֶתְרֵעֵי יִתְּלֵךְ לְמַתְוִי
 לָהּ לְעַם חֲבִיב מִכָּל
 עַמְמֵיָא דִּי עַל אֲפִי אֲרַעָא:
 ז לֹא מִדְּסִגְיָאִין אַתְּוּן
 מִכָּל עַמְמֵיָא צְבִי יִ

אבן עזרא

רש"י

בארץ ג (ג): (ד) כי יסיר את בנך מאחרי.
 בנו של כנעני כשישא את בתך יסיר את בנך
 אשר תלד לו בהך מאחרי למדנו שכן בתך
 הבא מן הכנעני קרוי בנך חבל בן בנך הבא
 מן הכנענית אינו קרוי בנך חבל בנה שהרי
 לא נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך
 מאחרי חלל כי יסיר את בנך וגו' (ד ד):
 (ה) מזבחתיהם. של בנין: מצבתם. חבנות
 (ז) לא מרבכם. כפשוטו. ומדרשו לפי שאין חתם
 מגדילים עלמכס כשאני משפיע

סגורת, כי ישל זיתך (למטה כח מ) (סג):
 ד כי יסיר את בנך. שב אל בנו הנזכר (סד),
 והוא שלא תתן בתך לבנו, או לא תקח
 הבת הנזכרת (סה): ה כי אם. רק כה עשו
 להם בטעם כי עם קדוש אתה ולא תתנאל
 בדברי הכותיות המצוירות במצבות
 ואשרים (סו): ו סגלה. פירשתיו (סז), והוא
 דבר נחמד לא ימצא בכל מקום כסוהו, וכן
 (ה) מזבחתיהם. של בנין: מצבתם. חבנות
 (ז) לא מרבכם. כפשוטו. ומדרשו לפי שאין חתם
 מגדילים עלמכס כשאני משפיע

יהל אור

בנך חלל בנה, והכוונה על בנך מחש, לא על בן
 בנך כפירש"י, וכבר תפש עליו רבינו חס (שם בתוספות)
 ד"ה בנך ופי' הכתוב כפירושי, ואמר כי יסיר מוסב
 על החותן: (סז) ל"ל, בדברי הגויות המלויות
 כמלכות ואשרים, וכתב שד"ל, שכן הוא בשני כ"י,
 ובדפוס נאפולי, כמלכות בכ"ף, ופירוש הגויות
 הגופות, ור' דניאל יעל כתב בגויות בשני ווי"ן,
 ויפה עשה, והאחרונים לא הבינו, והדפיסו הכותיות,
 וגם בוקסדארף הביאו בלקסיקון תלמודיקס בערך
 גוי: (סז) שמות (יט ה):

מקורי רש"י

ס"ט, ולקוט תתמ"ה: ג) ע"ז שם, ירושלמי ע"ז שם: ד) עיין
 יבמות כ"ג א', קדושין ס"ט ב', ועיין רש"י שם ובמוס'
 ד"ה, בנך הבא, נשם ר"ת, פס"ז: ה) ע"ז מ"ס א':

ד ח), ומי גוי גדול אשר לו הקים ומשפטים
 לדיקים ככל התורה הזאת: (סג) וענינו ההסרה
 והסתירה: (סד) וכן פי' רש"י: (סה) פי' לא
 תקח בת העכו"ם לבנך, ויהיה הפי' מן כי יסיר,
 כי יסיר החותן את בנך חתנו מאחרי ויפתנו אחרי
 טעותו וכן פי' החוקוני, וכן פי' שד"ל, כלומר
 האשה ואביה ואחיה יהיו גורמים להרחיקו מעל
 ה', כי יחדיו ועבדו אלהים אחרים, וכן הם
 דברי רש"י (קדושין סח ב) בנך הבא מן
 הישראלית קרוי בנך, ואין בנך הבא מן הנכריה קרוי
 מנחת יהודה

ג) שאפור היה למכור לכנעני קרקע בא"י, ולפי"ו קרוי
 ביה לא תחנם, תתי"ו בפתח והחי"ת בשו"א ופת"ח:
 ד) דעת ר"י התורה בזה שהאם עיקר, ובאור הכתוב
 כשישא בנו של כנעני לבתך יסיר את בנך שתלד לו
 בתך מאחרי שינרלנו מקטגורו לעכו"ם: ס) וכן פי' רש"י
 14 4

אונקלוס

דברים ז ואתחנן

לב 63

הַעַמִּים חֶשֶׁק יְהוָה בְּכֶם וַיִּבְחַר
 בְּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמֵּעֵט מִכָּל־הָעַמִּים:
 ח כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ
 אֶת־הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְתֵּיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיַד
 חֹזֶקָה וַיִּפְדֶּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד
 פְּרַעֲוֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם: מִפִּטִּיר ט וַיִּדְעֶתָ
 כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים
 הָאֵל הַנָּאֵמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד

בְּכוֹן וְאַתְרָעִי בְכוֹן אֲרִי
 אַתְוֹן וְעֵרִין מִכָּל עַמִּיָּא:
 י אֲרִי מְדַרְחָם יִי יִתְכוֹן
 וּמְדַנְטָר יֵת קִיסָא דִי
 קִיִּים לְאַבְהָתְכוֹן אֲפִיק
 יִי יִתְכוֹן בִּידָא תְקִיפָא
 וּפְרָקָךְ מִבֵּית עֲבָדוֹתָא
 מִידָא דְפְרַעֲוֵה מַלְכָּא
 דְמִצְרַיִם: ט וַתִּדַע אֲרִי
 יִי אֱלֹהֶיךָ הוּא אֱלֹהִים
 אֱלֹהֵא מְהִימְנָא נְטִיר
 קִיסָא וְחֲסֵדָא לְרַחֲמוֹתֵי
 וְנִטְרֵי פְקוּדוֹתֵי לְאַפִּי

אבן עזרא

וסגולת מלכים (קהלת ב ח): ז חשק ח' בכם ויבחר בכם. ולא באחרים (פח) [ז]: ח ומשמרו. שם הפעל (פט): ט הוא האלהים. הטעם זה הוא האלהים באמת שיש לו כח והוא נאמן, והטעם (ע), בעבור השבועה כי יש נאמן ואין בו כח למלאות שבועתו (עא), ויש בעל כח שאיננו נאמן (עכ): שומר הברית והחסד לאוהביו. אין לסעלה מהם (עג): ולשומרי מצותיו. אחריהם (עד), או פירושו אוהביו בלב הם שומרי מצותיו בפה ובפעל: לאלף דור. טעה האומר כי בשלשים אלף וששת אלפים ישוב גלגל הסולות (עה), כי הנה נמצאה הסעלה בשבעים (ע) לאלף דור. ולהלן הוא אומר (יג) לאלפים יד) כאן שהוא סמוך אלל לשומרי מלותיו העושין מיראה הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אלל לאוהביו (טו) העושין מאהבם

לכם טובה לפיכך חשק ה' בכסו (ו) : כי אתם המעט. הממעטין עלמכסו (ז) כגון אברהם שאמר אנכי עפר ואפר ח) וכגון משה ואהרן שאמרו וגו' מה ט) לא כנזכרנלך שאמר אדמה לעליון י) וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות יא) וחירם שאמר אני מוסב אלהים ישנתי יב): כי אתם המעט. הרי כי משמש בלשון דהאז) : ח) כי מאהבתי ה'. הרי כי משמש בלשון אלא לא מרככס חשק ה' בכס אלא מאהבת ה' אחכס: ומשמרו את השבועה. טחמת שמרו את השבועה ח): (ט) לאלף דור. ולהלן הוא אומר יג) לאלפים יד) כאלן שהוא סמוך אלל לשומרי מלותיו העושין מיראה הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אלל לאוהביו טו) העושין מאהבם יהל אור

קרני אור

[ז] לשון חשק לשון קשור הוא מלשון ומשוקיהם כסף (שמות כו י) שהם קטועים ומסודקים היטב וטעם טקשור עמכס בקשר חוק שלא יפרד מכם לעולם (רמב"ן ור"ב"ט):

(פח) יתרון כפל הלשון של בכס: (פט) והטעם כדי שישמור: (ע) וכד"ק "וזה הטעם": (עא) וכד"ק "גאמנותו": (עב) והשי"ת הוא נאמן ובעל כח, והיכולת בידו: (עג) כי העושה מאהבה אין למעלה ממנו: (עד) וכן פי' הרשב"ס, כי אם לא תשמרו מלותיו לא תירשו את הארץ והוא לא יעבור על שבועתו: (עה) הוא דעת בטלמיוס הוא תלמי המלך שפובר שהגלגל מתנועע מעלה אחת במאה שנה, ובעבור כי הגלגל הוא ש"ס מעלות, יעלה ק' פעמים ש"ס ל"ו אלף שנה, וכן כתב הח' ז"ל (העלמים) שלא תיראה לו התנועה ההיא לרוב כבודתה אלא בזמן ארוך בכמו ק' שנה יראה שהוא מתנועע מעלה אחת, ועיין סוף ס' מקורי רש"י

מנחת יהודה

עצמו, אבל אם עוכדין ע"ו שתחתיו האילן מותר: ופי' רש"י ז"ל (חולין פ"ט א') לפי שאין אתם מרבין בצמיכם אלא מטעמין, לפיכך חשק בכם, כי אתם הטעם סמעימין עצמכם בעגוה: ז) כי משמש בד' לשונות, אי, דלמא, אלא, רחא: ח) וסוף הפסוק כאן, ויפדך מבית עבדים סיד פרעה מלך מצרים" וכתב רונ"ה "מה שפי' רש"י (שמות כ', ב') על אשר הוצאתיך סארץ מצרים מבית עבדים, ירמה לי שאין שם מקומו של פירושו זה אבל מקומו האמיתי

ד) סולין פ"ט א', מדרש אגדה, ילקוט תמ"ט: ז) סולין פ"ט א', מדרש אגדה, תנאומא ב' עקב ד', ילקוט ט: ח) ברא' י"ח כ"ו: ט) שמות ט"ו ס' ז' י) ישע' י"ד י"ד: יא) ישע' ל"ו כ': יב) יחז' כ"ט ב': יג) סוטה ל"א א': יד) לעיל ה' י' טו) שם שם, ועיין ילקוט תתמ"ו: ג. שמות כ', ב') על אשר הוצאתיך סארץ מצרים מבית עבדים, ירמה לי שאין שם מקומו של פירושו זה אבל מקומו האמיתי

דברים ז ואתחנן

אונקלוס

לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאַלְף
 דֹּר: וּמִשְׁלָם לְשֹׁנָאיו אֶל-פְּנֵיו
 לְהֵאבִידוּ לֹא יֵאָחֵר לְשֹׁנָאוֹ אֶל-
 פְּנֵיו יִשְׁקֶם-לוֹ: יֵא וְשִׁמְרַת אֶת-
 הַמִּצְוָה וְאֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-
 הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצַוֶּה הַיּוֹם
 לַעֲשׂוֹתָם: פפפ

דרין: י ומשלם לסנאיהי
 טבן די אנון עבדין
 קדמוהי פחיי הון
 לאוכדיהון לא מאחר
 עבד טב לסנאיהי טבון
 די אנון עבדין קדמוהי
 פחייהון משלם להון:
 יא ותשר ית תפקדתא
 וית קיסיא וית דיניא די
 אנא מפקדך יומא דין
 למעבדהון: פפפ

קי"ח. עוי"ל סימן. ומפטירין נחמו נחמו
 עמי בישיבה סימן מ':

אבן עזרא

רש"י

שכרם יותר גדול הוא אומר לחלפים:
 לאוהביו. אלו שעושין מאהבה: ולשומרי
 מצותיו אלו העושין מיראה: (י) ומשלם
 לשונאיו אל פניו. בחייו משלם לו גמולו
 הטוב כדי להאבדו מן העולם הבא (ט) (ז):
 (יא) היום לעשותם. ולמחר לעולם הבא
 ליטול שכרם (י): חסלת פרשת ואתחנן
 שונאיו יאבדו (פג) והוסוף לא יאחר (פד),
 על שלשים ועל רבעים (שמות לד
 פו) (פז) יא ושמרת. הטעם (פו) כאשר השם שומר אתה מצותיו (פח):

שנה (עו). ופעם אלה עד אין קץ (עז):
 י ומשלם לשונאיו. לכל אחד משונאיו (עה),
 כמו. וצדיקים ככפיר יבשה (משלי כח
 א) (עט): אל פניו. הטעם לעצמו (פ), ויש
 אומרים כמו בפניו בכעסו (פח), והטעם כי
 ישלם לשונאיו בעבור ששנאו האמת: להאבדו
 לא יאחר לשונאו. יש אומרים כי הטעם
 ישלם לרשע נסול טוב שעשה בעולם הזה
 ולא יאחר לתת לו בעולם הבא (פג) והנכון
 בעיני שהוא כנגד אוהביו שהם עומדים לאלף דור, שונאיו יאבדו (פג) והוסוף לא יאחר (פד),
 שוחשוב שיעמוד בנו או בן בנו (פה), בטעם על שלשים ועל רבעים (שמות לד
 פו) (פז) יא ושמרת. הטעם (פו) כאשר השם שומר אתה מצותיו (פח):

ידל אור

ומדתו הקץ שידור אדם בחלדו, ויש ארוך ויש קצר
 עיין באורי סס: (עה) כי הכתוב יאמר אה"כ להאבדו
 בל"י ולשונאיו בל"ר ויפרש לכל אחד משונאיו:
 (עט) פירושו ג"כ כל אחד מהלדויקים יהיה ככפיר:
 (פ) כמו ופניך הולכים בקרב (ש"ב יז יא) שפי'
 בעלמו: (פח) עיין (למעלה ד לו) ששם הובא ג"כ
 השני פירושים: (פג) וכן פי' רש"י ז"ל וכן ה"א
 ויוב"ס: (פג) פי' אבל לשונאיו יאבדו: (פד) והוסוף
 הכתוב עוד לומר לא יאחר: (פה) לקבל העונש
 בעבורו: (פו) ויאמר הכתוב לא יאחר, לבל יחשוב
 שהשם ימתין לו לדורותיו, שלשים או רבעים, כמאמר
 הכתוב פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על
 שלשים ועל רבעים (שמות לד ז) והוא בעלמו לא
 יענש, אלא לעלמו ישלם לו, זהו אל פניו להאבדו:
 (פו) לכך החזיר אותו לומר: (פח) כן שומר
 אתה מנותיו:

איוב שכתב הח' ז"ל, שטעה המכהיל שאמר כי, כל דור
 ל"ה שנה (פי' ששם אמר ויהי איוב אחרי זאת מאה
 וארבעים שנה, ויראה ד' דורות) והנה מאדם ועד נח
 עשרה דורות (והיו השנים שביניהם אלף ונ"ז, הרי כל
 דור יותר ממאה שנה), ודעת האומר כן, כי התורה
 אמרה לאלף דור, ולא אמרה יותר, בעבור כי אלף דור
 הם שיעור עמידת העולם, שהוא כדי הזמן שיחזור נגלגל
 המזלות למקום הראשון, והנה ל"ז אלף שנים לאלף דור,
 יעלה לכל דור ל"ז שנה: (עו) כי התוכנים האחרונים
 הקרו ומאלו שהגלגל מתנועע מעלה אחת בשבעים שנה,
 וכן כתב בס' העצמים, והנה לא יהיה דור אחד ל"ז שנה:
 (עז) וכן כתב הח' ז"ל (ברא' עו עז), רובי המפרשים
 שהחבשו צפי' דור, והנה אמרו הקדמונים עשרה
 דורות (אבות ה, ב) ונמצא לאלף דור (כאן) וכאיוב
 ארבעה דורות (איוב מב עו) והנכון בעיני כי פי'
 דור כמו יושב, מדור צאהלי רשע (תה' פד יא)

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(עו) כת"א: (ז) עירובין כ"ב א', מדרש אגדה, פס"ז
 ע"ז ג' א':

האמיתי הוא כאן, אלא שהמפתיק הראשון נתקשה על
 איחור הפי' הזה, וחשב להיות מהוריוס הסקדימים,
 והסור אותו מכאן וקבעו שם שלא כהלכה: (ע) וכן ת"א:
 (י) והכוונה בזה, כי העוה"ז הוא זמן המעשה, ולא זמן

העוה"ב הוא זמן השכר ולא זמן המעשה:

